

PRÁCE S DĚTMI V MUZEÍCH V PŘÍRODĚ

VYBRANÉ PŘÍSPĚVKY ZE SBORNÍKU KONFERENCE AEOM 2011

PRÁCE S DĚTMI V MUZEÍCH V PŘÍRODĚ

VYBRANÉ PŘÍSPĚVKY ZE SBORNÍKU KONFERENCE AEOM 2011

©HALMOVÁ, Mária, OČKOVÁ, Katarína a JANOŠTÍNOVÁ, Marianna (eds.). *Conference Report: Tagungsbericht 2011. Association of European Open Air Museums: Verband Europäischer Freilandmuseen*. Martin: Slovenské národné muzeum – Valašské muzeum v přírodě, 2013.

Překlady anglických textů: Jiří Měsíc

Redakční zpracování: Radek Bryol. Metodické centrum pro muzea v přírodě, VMP v Rožnov p. R.

Texty neprošly jazykovou korekturou

Obrazové přílohy jsou součástí originální tištěné nebo digitalizované verze

<http://www.mcmuzeavpriode.cz/digitalni-knihovna.html>

OBSAH

PRÁCA S DEĚTMI – ZÍSKAVANIE DETSKÉHO NÁVŠTEVNÍKA	3
Barbora Mesárošová	
MĚNIT SVĚT, MĚNIT MUZEA?	16
Pieter-Matthijs Gijsbers	
PÉČE O NEMATERIÁLNÍ KULTURNÍ DĚDICTVÍ UNESCO CHORVATSKÉHO ZÁHOŘÍ ZA POMOCI VZDĚLÁVACÍCH MUZEJNÍCH DÍLEN	23
Tihana Kušenić	
VÝCHOVNĚ VZDĚLÁVACÍ ČINNOST VE VALAŠSKÉM MUZEU V PŘÍRODĚ	
Helena Cviklová	30
DĚTSKÉ EDUKAČNÍ PROGRAMY V MUZEU VESNICE JIHOVÝCHODNÍ MORAVY VE STRÁŽNICI	38
Martin Šimša – Martin Novotný	

PRÁCA S DEĎMI – ZÍSKAVANIE DETSKÉHO NÁVŠTEVNÍKA (FORMY ŠPECIALIZOVANÝCH PROGRAMOV A AKTIVÍT PRE RÔZNE VEKOVÉ SKUPINY, ICH ZÁMERY, CIELE A VÝSLEDKY A METÓDY PRÁCE S DEĎMI)

Barbora Mesárošová

Katedra psychológie, Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

Vážené dámy, vážení páni, milí hostia,

je mi ct'ou, že môžem predniesť svoj príspevok na takomto významnom podujatí s dlhoročnou tradíciou. Hoci som predstaviteľkou inej vednej disciplíny, ako väčšina z Vás, reprezentujem oblasť vývinovej psychológie, ktorá pojednáva o psychologických osobitostiach ľudského jedinca na rozličných vekových stupňoch, veľmi si vážim zásluhu múzejníctva, ktoré sa svojou jedinečnou a neopakovateľnou mierou podieľa na procese socializácie a rozvoja mladej generácie. Vo svojom príspevku sa pokúsim poukázať na celú škálu pozitívnych efektov, ktorými múzeá v prírode kultivujú mladých ľudí, upevňujú v nich socio-kultúrnu identitu, vychovávajú v nich úctu k tradíciám a kultúrnemu dedičstvu a pomáhajú udržiavať generačnú kontinuitu. V dnešnej skomercializovanej dobe poskytujú múzeá akýsi azylový priestor, v ktorom sa môžu deti i dospelávajúci oboznámiť so životom v jeho pôvodnej, prirodzenej podobe a takto ponúkajú alternatívu k súčasnému globalizačnému trendu. Rozmanitosť podnetov, ktoré navštevovanie múzeí vo voľnej prírode ponúka a celková filozofia zachovávanía pôvodných hodnôt s tým spojená, vedie i k rozvoju ochoty chrániť prirodzené životné prostredie, zachovávať kultúrne hodnoty a tradície a takto prispievať k ochrane kultúrneho a prírodného dedičstva v celej jeho rozmanitosti.

Urie Bronfenbrenner, renomovaný vývinový psychológ na Cornellovej Univerzite vyhlásil ešte v 70. rokoch 20. storočia s istou dávkou irónie, že vo vývinovej psychológii sa výskum dieťaťa odohráva bez nadväznosti na jeho životný kontext. Znamená to, že táto vedná oblasť sa zaoberá "neznámym správaním detí, v neznámych situáciách, s neznámymi dospelými, pričom možno najkratšom časovom trvaní". Mnohé z tohto konštatovania platí dodnes. Hoci pomerne veľa pozornosti odborníkov na detský vek sa venuje témam, súvisiacim s prostredím školy ako kontextu pre tradičné vzdelávanie, už oveľa menej záujmu výskumníkov sa upriamuje na voľnočasový rámeč správania.

V čase, keď veľké percento detí trávi svoj voľný čas doma pri počítači alebo bezcieľným potulovaním sa v obchodných centrách, či posedúvaním na opustených verejných priestranstvách miest a obcí, je veľmi vd'achnou alternatívou možnosť, ponúknuť im nevšedný zážitok, ktorý by obohatil ich poznatkovú a skúsenostnú oblasť. Jednu takúto jedinečnú alternatívu predstavujú múzeá v prírode, ktoré v sebe podľa Paardekoopera (2008) kombinujú úlohu kultúrnej inštitúcie s rolou turistickej atrakcie a vzdelávacieho centra. Majú teda prvotriedny výchovno-vzdelávací potenciál, ktorý sa navyše aktualizuje v autentickom prostredí pôvodnej dediny, mestskej štvrte či prírodnej krajiny.

Múzeá v prírode poskytujú, prostredníctvom svojich exponátov, ich polohy a rozmiestnenia v priestore, svedectvá o živote v minulosti. O tom, ako ľudia žili a pracovali počas štyroch ročných období, cez všedný deň i počas sviatkov. Ponúkajú možnosti získať nové, nezvyčajné skúsenosti. Rozvíjajú poznanie detských návštevníkov o celom rade pôvodných zvykov, činností a remesiel. Cestou účasti v tvorivých dielňach umožňujú odskúšať si vlastné zručnosti i vlastnú šikovnosť. Ponúkajú príležitosť pre učenie, hru i zábavu. Motivujú k ďalšiemu skúmaniu, objavovaniu nových vecí, podporujú predstavivosť, tvorivé myslenie a prispievajú k celkovej sebarealizácii a uspokojovaniu potrieb u detí rôznych vekových skupín.

Ak sa zameriame na životný cyklus človeka, môžeme konštatovať, že v určitých obdobiach vývinu v ňom dominujú určité tendencie, ktoré podmieňujú charakter väzby k miestu (domova, bydliska), na ktorom žije a koná a ovplyvňujú prežívanie významnosti tohto miesta (sense of place) so všetkými jeho jedinečnými prvkami (stavebnými, prírodnými, inštitucionálnymi a pod.).

Podľa Erika Eriksona, autora psychosociálnej teórie vývinu je v určitom veku afinita detí k určitým typom prostredia väčšia ako v inom období a práve v tomto čase je najideálnejšie podchytiť záujem dieťaťa o určitú oblasť reality. Z hľadiska záujmu o oblasť múzeí je to predovšetkým mladší a stredný školský vek (6–12 rokov). V tomto období vzrastá záujem predovšetkým o technologické prvky prostredia. Bronfenbrenner vyčlenil v tejto súvislosti 3 spôsoby posudzovania prostredia. Rozlišuje v ňom: priestorové a materiálne prvky, osoby s ich rozmanitými rolami a vzťahmi a činnosti a ich sociálny význam. Dieťa má v tomto období záľubu v múzejných exponátoch, ich kompozícii, rozmanitosti ich vyhotovenia a zloženia, ktoré ústi až do drobných detailov. V tomto životnom období sa dieťa navyše identifikuje predovšetkým s konkrétnymi miestami svojho pôsobenia, tými, ktoré navštívilo a malo príležitosť na nich pobudnúť a ony svojimi účinkami vyvolali v ňom silný dojem. Práve toto vekové obdobie je preto najvhodnejšie na prebúdžanie záujmu o problematiku

múzeí, ktorý môže prerásť v celoživotnú záľubu o túto oblasť reality. Navyše dve spomedzi štyroch základných foriem väzby na miesto (Chawla, 1992), typické, pre túto vekovú skupinu – citová náklonnosť a transcendencia (pocit spätosti s prírodou) umocňujú spätosť s vonkajším svetom.

V ďalšom vývinovom období, ktoré nadväzuje na stredné detstvo – vo veku dospievania začína záujmu o konkrétne stránky reality konkurovať záujem o ideologické prvky a vzťahové otázky. V tomto veku pravdepodobne záujem o poznávanie sveta v jeho konkrétnej environmentálnej podobe ustupuje a do popredia sa dostávajú abstraktno-symbolické témy. Súčasťou väzby na miesto sa stáva prežívanie osobnej identity jedinca vo vzťahu k fyzikálnemu prostrediu a formovanie špecifických čŕt a vlastností osobnosti. V tomto období si mladý človek začína uvedomovať a hlbšie prežívať skutočnú identitu s miestom v protiklade k púhej závislosti na jeho prednostiach a výhodách. Predovšetkým v tomto období návštevy múzeí umožňujú uvedomiť si príslušnosť k miestu, k regiónu, z ktorého jednotlivec pochádza, podporujú sociálnu identitu, identitu s miestom a úsilie udržať generačnú kontinuitu.

Múzeá v prírode – zdroj poučenia i nevšedných zážitkov

Deti a dospelí vidia svet odlišne. Prostredie, kde trávime väčšinu času, exteriéry i interiéry sú navrhované dospelými, ale väčšina z nich je využívaná aj deťmi. Dospelí sa zameriavajú najmä na utilitárne hodnoty miesta, teda k čomu nám bude slúžiť, pre deti určuje hodnotu miesta skôr jeho zážitkový potenciál, teda odpoveď na otázku, “čo na ňom môžem zažiť” (Day, Midbjer, 2007). Muzeálne expozície nemajú vždy len statický charakter, ale čoraz častejšie predstavujú špecifickú formu prezentácie tradičného spôsobu života a kultúry v interaktívnej podobe. Návštevníci tak môžu aktívne poznávať kus histórie svojich predkov cestou účasti na tvorivých dielňach, či ľudových slávnostiach, kde sa uplatňujú mnohé z ľudových zvykov a tradícií. Návšteva múzea, ktorá takýmto spôsobom umožňuje prežiť nevšedný zážitok, môže byť zároveň zábavná i poučná. Ak chceme vytvoriť okolie, resp. prostredie, ktoré by prispievalo ku kvalite zážitkov a hry, je dôležité, aby boli jednotlivci v takomto prostredí povzbudzovaní k aktivite, k vzájomnému pôsobeniu, skúmaniu, manipulovaniu, zhotovovaniu, triedeniu a popisovaniu fenoménov, ktoré vyhl'adávajú, resp. sa pokúšajú preskúmať. Následne po vytvorení takého prostredia by sa mala pozornosť sústreďovať na procesy učenia sa a získavania nových skúseností a poznatkov (Henderson, Atencio, 2007).

Veľmi výstižne a zaujímavo učenie zážitkom približujú Vincíková a Halašová (2009, str. 70). Poukazujú na skutočnosť, že cez súčasnú stimuláciu viacerých zmyslových modalít a narastajúcu mieru aktivity dieťaťa možno doceliť výraznejšie účinky pri jeho rozvoji. „*To, čo počujem, môžem zabudnúť. To, čo počujem a vidím si možno lepšie zapamätám. Keď o tom, čo počujem a vidím začnem hovoriť a diskutovať, začínam tomu rozumieť. Keď o tom, čo počujem a vidím zároveň hovorím a robím to – získavam zručnosti a vedomosti. To, čo učím iných, ma robí majstrom. To, čo robím, ma zároveň ovplyvňuje a mení.*“

Ako konštatuje Semper (1990) múzeá ponúkajú možnosť učiť sa cestami, ktoré by tradičné školy len ťažko mohli zrealizovať. Podľa názoru Mayfieldovej (2005) ich hlavným zámerom je vytvoriť pre deti bezpečné a slobodné prostredie, v ktorom by mohli vidieť, dotýkať sa, pracovať, objavovať, tvoriť, predstavovať si a vzájomne sa ovplyvňovať, prostredie, v ktorom by mal človek pocit, že môže veci objavovať sám.

Zaujímavou otázkou je i tá, prečo ľudia navštevujú múzeá. Návštevníci chodia do múzeí z rôznych dôvodov: napr. chcú sa niečo nové naučiť, pozrieť si veci, ktoré ešte doposiaľ nevideli, či len tak pre zábavu, ale aj preto, že ich to zaujíma. Judy Diamond (podľa Semper, 1990) skúmala práve záujmovú orientáciu návštevníkov, pričom zistila, že ľudia si vyberajú exponáty podľa toho, ktoré ich zaujímajú a ostatné, ktoré ich nezaujímajú, vynechávajú. Tvrdí, že ľudia majú možnosť chodiť sem a tam a vybrať si podľa ich osobného uváženia. Taktiež skúmala aj správanie rodín, takým spôsobom, že ich nasledovala počas ich návštevy múzea a zistila, že sa na niektoré objekty pozerali len veľmi krátku dobu (menej ako 1 minútu) a na niektoré iné objekty sa pozerali výrazne dlhšiu dobu (5–30 minút). Popularita múzeí v prírode je najlepšie dokázaná faktom, že v roku 2004 v 25 krajinách Európskej únie navštívilo múzeá 500 miliónov návštevníkov. Toto číslo je vyššie než celá populácia Európskej únie a 33% z týchto návštevníkov navštívilo práve múzeá v prírode (Cseri, podľa Rentzhog, 2007).

Múzeá v prírode a záujmová orientácia detí a dospelých

V nadväznosti na poznatky, týkajúce sa múzeí v prírode, ktoré sme uviedli v úvode nášho príspevku, sme sa podujali uskutočniť pilotnú sondu do problematiky záujmovej orientácie detí a mládeže predovšetkým vo vzťahu k témam múzejníctva a environmentálnej preferencie.

Hlavným cieľom nášho výskumu bolo vyvinúť nový merací prostriedok, ktorý by sme využili pri získavaní údajov o záujmovej orientácii detí a dospelých vo vzťahu k životnému prostrediu, najmä v súvislosti s ich záujmom o témy z odboru múzejníctva orientovaného na prírodu, ľudové tradície, pôvodný spôsob života, remeslá a zvyky (**Antikvarizmus, Tradicionalizmus, Záujem o tradičné práce a remeslá**). Rovnako sme do metodiky zaradili i položky súvisiace s mestským (**Urbanizmus**) a vidieckym (**Pastoralizmus**) spôsobom života, vyhľadávaním stimulácie (**Vyhľadávanie stimulácie**), dôverou k životnému prostrediu (akousi neohrozenosťou) (**Environmentálnou dôverou**), úsilím invazívne zasahovať do prostredia v záujme človeka (**Environmentálna adaptácia**) a potrebou udržať si vlastné súkromie (**Potreba súkromia**). Taktiež bolo našim cieľom zistiť motiváciu našich respondentov k navštevovaniu múzeí, snažili sme sa zistiť hlavný dôvod ich návštev, s kým tieto návštevy absolvujú a ako často do múzeí chodia.

Prvý krok našej výskumnej stratégie súvisel s tvorbou meracieho nástroja, ktorý by reprezentoval okruhy tém, súvisiace so záujmovou orientáciou našich respondentov. Záujmové orientácie sa nám podarilo stanoviť vďaka 8 subškálam v dotazníku CERI (Child Environmental Response Inventory) od kanadských autorov Buntingovej a Cousinsa (1985), ktorými mapovali výskyt environmentálnych dispozičných vlastností u detí rovnakej vekovej skupiny a ktorými sme sa my nechali inšpirovať v našom výskume. Vytvorili sme 83 otázok dotazníka DENAS – Dotazníka environmentálnych názorov a správania, z ktorých napokon po implementácii štandardizačných postupov, ostalo 50 výsledných otázok. Subškály dotazníka a ich spoľahlivosť uvádzame v tabuľke 1.

V súvislosti s našim výskumom sme si stanovili aj čiastkové výskumné ciele:

1. Uskutočniť konštruktívnu validizáciu dotazníka DENAS, t.j. potvrdiť platnosť položiek tohto dotazníka prostredníctvom porovnania s iným nástrojom, v našom prípade s dotazníkom CERI
2. Zistiť, či hypotetické faktory, ktoré sme pri konštrukcii dotazníka očakávali sa potvrdia aj v empirickom výskume.
3. Zistiť, či existujú významné rozdiely v záujmovej orientácii:
 - a) u mladších a starších žiakov našej výskumnej vzorky,
 - b) medzi chlapcami a dievčatami.

4. Zistiť rozdiely medzi našimi respondentmi vzhľadom na:

- a) motiváciu návštev múzeí,
- b) záujem o problematiku múzeí,
- c) dominantné osoby, ktoré iniciujú návštevy múzeí
- d) častosť navštevovania múzeí.

Výskumnú vzorku hlavnej časti nášho výskumu, ktorú sme realizovali v troch lokalitách (Bratislava – mestská časť Devínska Nová Ves, Martin a Nová Dubnica) tvorilo 169 respondentov, z toho 99 chlapcov a 70 dievčat. Títo respondenti boli vekovo rozdelení na dve skupiny:

1. mladší (žiaci základnej školy vo veku od 12 do 14 rokov)
2. starší (žiaci základnej školy vo veku od 14 do 16 rokov).

Výsledky výskumu

Pri porovnávaní výsledkov oboch dotazníkov DENAS a CERI (pri druhom z nich sa nám podarilo dosiahnuť zoskupenie položiek len do 3 zmysluplných faktorov, čo je v rozpore s pôvodnými výsledkami autorov) sme dosiahli uspokojivé výsledky, ktoré svedčia o platnosti a zmysluplnosti položiek zaradených do dotazníka DENAS. Môžeme konštatovať, že záujem o tradičný spôsob života a remeslá má pozitívny vzťah s Faktorom pastoralizmu a pôvodného spôsobu života a negatívny vzťah s Faktorom urbanizmu a technického pokroku. Ďalej môžeme vidieť, že tento prvý faktor vykazoval pozitívny vzťah i s Faktorom pastoralizmu, Potrebou rozjímať a s Faktorom ľudových zvykov a slávností a negatívny vzťah s Faktorom urbanizmu a rozvoja. Ďalej sme zistili vysoko pozitívnu vzájomnú koreláciu Faktora urbanizmu a rozvoja, Faktora urbanizmu a technického pokroku a Faktora výstavby a rozvoja, pričom tieto faktory sa nám ukazujú ako protipóly práve k Faktorom pastoralizmu, Faktorom pastoralizmu a pôvodného spôsobu života a Faktorom záujmu o tradičný spôsob života a remeslá. Potreba súkromia sa nám javí v pozitívnom vzájomnom vzťahu najmä s potrebou rozjímať (tzv. romantickým faktorom), s environmentálnou dôverou (neohrozenosťou) a napokon s túžbou nájsť si svoje ideálne miesto. Pastoralizmus a pôvodný spôsob života pozitívne koreloval, okrem záujmu o ľudové tradície a spôsob života a pastoralizmu aj s túžbou nájsť si svoje ideálne miesto, s potrebou rozjímať a záujmom o ľudové zvyky a slávnosti.

Pri odpovedi na druhý výskumný cieľ môžeme konštatovať, že položky dotazníka DENAS tvoria zmysluplné faktory:

Ako možno vidieť v z tabuľky 3, faktory, ktoré sme dosiahli majú logický a zmysluplný charakter a v mnohom ohľade zodpovedajú našim predpokladom. Faktorová analýza nami vytvoreného dotazníka DENAS na našej vzorke vypovedá o 9 zmysluplných faktoroch, ktoré vyčerpali 58,410% z celkového možného sýtenia. Faktory, ktoré nám vznikli po tejto analýze uvádzame v tabuľke 3. Prvý faktor – **Záujem o tradičný spôsob života a remeslá** bol sýtený práve položkami zameranými na oblasť záujmu detí o pôvodné technológie, akými sú napr. postup výroby chleba, syra, plátana, výrobkov z prútia, hrnčiarske remeslo, prácu včelárov i kováčov, drotárov, tkáčov i rezbárov. Ďalšie položky, ktoré tvorili tento faktor boli zamerané na témy o živote našich predkov, o živote šľachty na zámkoch, ako aj o živote chudoby v podhradí. V neposlednom rade sem patrili položky týkajúce sa záujmu detí o ľudové zvyky a slávnosti a zachovávanie pôvodnosti vecí. Druhý faktor – **Urbanizmus a rozvoj** bol podľa nášho očakávania sýtený položkami, ktoré sa týkajú najmä mestského spôsobu života, budovania a výstavby rôznych zábavných centier, obchodných štvrtí a pod. Položky, ktoré sa týkali výhod, ktoré mesto ponúka a celkového spoločenského života veľkomiest boli taktiež v našej výskumnej vzorke vysoko zastúpené. Tretím faktorom bol **Pastoralizmus**, ktorý podobne ako aj predchádzajúci faktor splnil naše očakávania. Pastoralizmus sa nám v tomto prípade javil ako protipól urbanizmu, pretože bol sýtený najmä položkami, ktoré sa týkajú života na dedine v pôvodných príbytkoch, v harmónii s prírodou a typického vidieckeho spôsobu života pred mestským spôsobom života. **Environmentálnu dôveru** (resp. **neohrozenosť**) ako ďalší faktor v poradí, vystihujú dobrodružné aktivity detí a dospelých, spoznávanie nových vecí i nových krajín, takmer bezproblémová orientácia v neznámom prostredí, ako aj cestovanie a spoločenský život. **Potreba súkromia** pozostávala z troch silných položiek patriacich do kategórie uprednostňovania samostatnosti, súkromia a samoty. Veľmi podobným sa nám javil v poradí šiesty faktor **Potreby rozjímať**, ktorý nazývame taktiež **romantickým faktorom**. V tomto faktore, okrem toho, že sýti položku uprednostňovania súkromia, resp. samoty, vyzdvihujeme najmä jeho duchovnú zložku, kedy môže človek v tichu sám pre seba „meditovať“. “Položky sýtiace faktor **Zachovávanie pôvodného** alebo **konzervativizmus** boli charakteristické pre deti a dospelých, pre ktorých je dôležité zachovanie zelených plôch, parkov, ktorí radi žijú na dôverne známych miestach, a ktorí neoblubujú rýchle životné tempo. Faktor **Ľudové zvyky a slávnosti** vznikol spojením položiek, ktoré sa týkajú záujmu o pôvodnú ľudovú hudbu, ako aj rôzne ľudové tradície, slávnosti a zvyky. Posledným faktorom, ktorý naplnil naše očakávania bol faktor

Výstavby a rozvoja. Položky spadajúce do tejto kategórie boli charakteristické pre tých, ktorí budovanie, výstavbu a celkový rozvoj krajiny považujú za nevyhnutné a užitočné, niekedy aj na úkor prírody.

V súvislosti s vyhodnocovaním odpovedí na jednotlivé položky v dotazníku DENAS nás zaujímalo, o ktoré témy javili naši respondenti najväčší záujem. Priemerné skóre každej položky dotazníka možno vidieť v tabuľke 4, aritmetické priemery sú zoradené zostupne (čím vyššie skóre, tým väčší súhlas s formuláciou položky, resp. záujmom o jej obsah).

Výsledky naznačujú skôr záujem o témy, ktoré súvisia s intenzitou stimulácie, vlastným súkromím a možnosťou utiahnuť sa do samoty, ale aj s mestským spôsobom života a rozvojom mestských rámcov správania. Menší záujem možno pripísať témam, ktoré súvisia s tradičným spôsobom života a spätosťou s prírodou a vidiekom, teda položkám sýtiacim faktor Tradičný spôsob života a remeslá, Pastoralizmus a Ľudové zvyky.

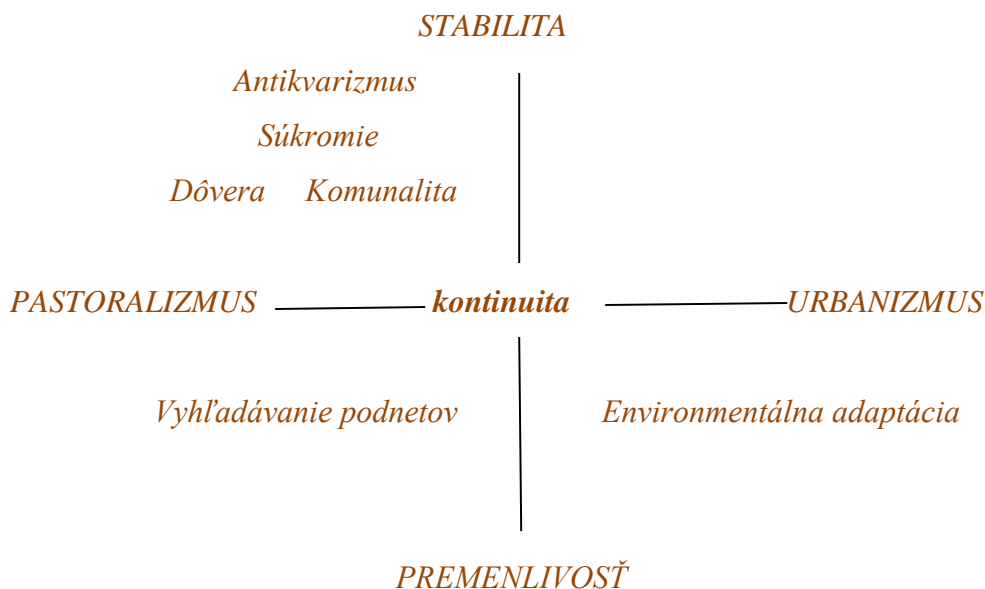
Ako vidno, naša vzorka respondentov v období stredného detstva a dospievania k témam, súvisiacim s aktivitami múzeí v prírode, zreteľnejšie neinklinuje. Dôvodov môže byť viacero. Jednak skutočnosť, že náš výskumný výber pozostával z detí, ktoré pochádzajú prevažne z mesta a majú málo príležitostí navštevovať múzeá v prírode. Vyplývalo to z vlastných odpovedí detí, ktoré nepoznali rozdiel medzi pojmom múzeum všeobecne a pojmom múzeum v prírode. Pri odpovedi na otázku, aké múzeá poznajú, menovali predovšetkým múzeá, ktoré sa nachádzajú bezprostredne v blízkosti ich školy (bydliska) a to vrátane obrazární, múzeí významných osobností kultúry a umenia ako aj múzeí, ktoré súvisia s konkrétnymi dejinnými udalosťami. Aj výpovede učiteľov poukazujú na skutočnosť, že deti veľmi zriedka navštevujú múzeá v iných regiónoch a to predovšetkým z dôvodov nedostatku finančných prostriedkov, určených na tento cieľ výchovy a vzdelávania. Škola tieto úlohy plniť nestačí a v rodinách sú tieto aktivity zastúpené veľmi diferencovane, ale s tendenciou k poklesu.

Ďalším dôvodom, prečo nie je záujem o múzejné témy výraznejší spočíva v tom, že médiá, ktorých vplyv je dnes mimoriadne citeľný na každom kroku života našej spoločnosti, tieto témy ponúkajú len veľmi okrajovo a propagácia múzeí je minimálna, resp. je vytláčaná inými, oveľa menej hodnotnými, plytkými "bulvárnymi" témami.

Výstižnú ilustráciu záujmovej orientácie so zameraním na environmentálne témy, vrátane oblasti múzeí v prírode, reprezentuje Model profilov environmentálnych dispozičných štruktúr osobnosti (obrázok 1 Mesárošová, Naništová, 2002, s. 43), ktorý potvrdzuje i výsledky, dosiahnuté v našom výskume. Záujmová oblasť, súvisiaca s múzeami v prírode je reprezentovaná predovšetkým štruktúrou Antikvarizmu, Pastoralizmu a čiastočne, ale v menšej miere, súvisí i so štruktúrou Vyhľadávanie podnetov. Znamená to, že táto záujmová

oblasť sa najviac koncentruje do prvého kvadrantu nášho modelu, vyznačeného Stabilitou a Pastoralizmom ako určujúcimi pólmi dvoch súradníc. Naopak, odťažité témy patria viac do oblasti Urbanizmu a Environmentálnej adaptácie, ktoré reprezentujú oblasť prudkého rozvoja a výstavby, často i na úkor zelených zón. Táto problematika patrí skôr do štvrtého kvadrantu nášho modelu – vyznačeného pólom Premenlivosť a Urbanizmus. Pre zabezpečenie harmonického rozvoja ľudskej osobnosti je žiadúce optimálne vyvážiť naznačené vplyvy a zabezpečiť kontinuitu pôsobenia oboch súradníc.

Model profilov environmentálnych dispozičných štruktúr osobnosti

Vekové a interpohlavné rozdiely vzhľadom na záujmovú orientáciu detí a dospievajúcich

Tretím cieľom nášho výskumu bolo zistiť, v akých záujmových orientáciách sa medzi sebou líšia mladší a starší respondenti, zaradení do nášho výskumu. Predpokladali sme, že v záujmovej orientácii zameranej na životné prostredie sa vyskytnú významné rozdiely medzi mladšími a staršími respondentmi (v prospech mladších respondentov). Tento predpoklad sa nám potvrdil. Ukázalo sa, že mladší respondenti majú väčší záujem o ľudové tradície, pôvodný spôsob života i remeslá, vidiecky život v harmónii s prírodou, ľudovú hudbu a rôzne slávnosti a zvyky oproti dospievajúcim. Naše očakávania sa takto naplnili a môžeme,

konštatovať, že záujem o múzeá a špeciálne múzeá v prírode, je potrebné začať rozvíjať už v detstve. Najvhodnejšie je stredné detstvo, pretože dieťa už prekonalo prvotné adaptačné ťažkosti v súvislosti s nástupom do školy a vek dospelovania, ktorý vyvoláva zvýšený záujem o vlastnú osobu sa uňho ešte nezačal. A tak môžu deti tohto veku upriamiť svoju pozornosť na rozličné externé témy, súvisiace s variabilitou vonkajšieho prostredia.

Čo sa týka rozdielov medzi pohlaviami, kým predošlé výskumy preukázali v tomto smere viaceré významné odlišnosti medzi pohlaviami, v našom výskume sa tento výsledok nepreukázal. Z našich výsledkov vyplýva, že dievčatá v porovnaní s chlapcami skórovali vyššie len v environmentálnej dôvere a potrebe súkromia, z čoho sme usúdili, že sa zrejme cítia lepšie v ľubovoľných prostrediach, dokážu sa lepšie prispôbiť na rozličných miestach, ale zároveň majú väčšie nároky na vlastné súkromie. Tento výsledok môže vyplývať z určitého vývinového predstihu, ktorý registrujeme u dievčat na rozhraní detstva a dospelovania v porovnaní s chlapcami. Kým chlapci dlhšie vykazujú znaky detstva, dievčatá už inklinujú k témam, ktoré viac oslovujú adolescentov. Očakávaný príklon dievčat k Pastoralizmu a ochrane prostredia a chlapcov k Urbanizmu a zasahovania do prostredia sa u nášho výberu respondentov nepotvrdil.

Motivácia k návštevnosti múzeí v prírode

Vzhľadom na motiváciu k návštevnosti múzeí môžeme konštatovať nasledovné zistenia. Tí respondenti, ktorí deklarovali záujem o návštevu múzeí a mali vôľu sa niečo nové naučiť, dosahovali vyššie hodnoty v položkách dotazníka, zameraných na problematiku tradičného spôsobu života, ľudových zvykov a remesiel (resp. problematiky múzejníctva ako takého) v porovnaní s tými, ktorí prichádzali do múzeí len za zábavou a z donútenia rodičov. Ako najúčinnjší faktor sa v tomto smere javil kumulatívny efekt pôsobenia školy a rodiny, ktorý je potrebné rozvíjať už od veku mladšieho detstva. Tie deti a predovšetkým dospelávajúci, ktorí neboli motivovaní k návštevám múzeí už v tomto včasnom vekovom období a to predovšetkým z iniciatívy vlastných rodičov, vykazovali nezáujem a deklarovali nudu v spojitosti s návštevami múzeí v prírode. Naopak, tí respondenti, ktorí navštevujú múzeá z iniciatívy rodiny i školy súčasne už dlhšiu dobu, majú väčšiu senzitivitu k vnímaniu pôvodného spôsobu života i tradičných remesiel oproti tým, ktorých k takejto aktivite motivuje len jeden zdroj. Deklarujú, že ich táto aktivita baví a že sa chcú nielen zabaviť, ale sa aj niečo zaujímavé dozvedieť a naučiť.

Posledným výsledkom, ktorý sme dosiahli bola informácia, ako vplýva častosť navštevovania múzeí na záujem o túto oblasť. Deti a dospelávajúci, ktorí častejšie navštevujú múzeá, dosiahli štatisticky významne vyššie skóre v záujmovej orientácii s ohľadom na tradičný spôsob života a remeslá, oproti tým respondentom, ktorí navštevujú múzeum zriedka alebo 1 krát do roka.

Doporučenia pre prácu s deťmi a dospelávajúcimi

Na základe dosiahnutých výsledkov z nášho výskumu môžeme konštatovať nasledovné skutočnosti a vyvodit' z nich niektoré doporučenia:

- Záujmovú orientáciu vo vzťahu k múzeám v prírode je potrebné rozvíjať už od predškolského veku prostredníctvom vzorov, ktoré predstavujú rodičia či iné citovo spriaznené osoby. Dieťa si v tomto období vytvára prvé jednoduché scenáre toho, ako také múzeum vyzerá, ako funguje a čo sa v ňom môže naučiť. V tomto období záujem o múzeá prebúdzajú najviac silné citové zážitky (napr. stretnutia s domácimi zvieratami, možnosť povozit' sa na tradičných dopravných prostriedkoch a pod.).
- Najvýraznejší efekt návštev múzeí sa však dostavuje až v strednom detstve. Vtedy je už dieťa schopné uskutočňovať zložitejšie myšlienkové operácie, jeho pamäťové schopnosti dovoľujú uskladnenie veľkého množstva informácií, rozumie už komplexnejším vzťahom a vie sa vžiť do pozície ľudí, ktorí sa nachádzajú v inom postavení, príp. žijú v inej historickej dobe. V tomto veku zaujíma dieťa predovšetkým rozmanitosť reálneho sveta vôkol neho, charakter a funkcie objektov a činnosti s tým spojené. Dieťa si rado vyskúša určité praktické zručnosti súvisiace s vykonávaním remesiel, či s prežitím v prostredí, kde si musí dopestovať či dochovať zdroje potravín a samostatne vyrábať nástroje a iné predmety, potrebné pre každodenný život. Takto sa názorne a prakticky dozvedá veľa súvislostí o tom, ako sa žilo v dávnych dobách a čo všetko si človek musel vedieť samostatne zadovážiť.
- Keby sme toto obdobie premeškali a začali v deťoch prebúdzat' záujem o problematiku múzeí až vo veku dospelávania, mohlo by sa stať, že nadmerná pozornosť venovaná sebe samému by mu nedovolila plne sa venovať voľnočasovým aktivitám tohto typu. Okrem zameranosti na seba, sklonov k sebaanlyze zaujíma mladých ľudí v období adolescencie prednostne svet rovesníkov a sociálnych kontaktov. Svet technologických prvkov a materiálnej reality ustupuje do úzadia. Získať adolescentov pre "svet múzeí v prírode" sa darí predovšetkým vtedy, keď svoju návštevu môžu uskutočniť v spoločnosti rovesníkov. Nesmie pritom chýbať možnosť zabaviť sa a naučiť sa niečo atraktívne, v čom môže mladý človek vyniknúť, napr.

súťažné aktivity vedomostného charakteru, súťaže v tvorivosti, kde si môže odskúšať svoje schopnosti a potvrdiť svoju sebaúctu v konkurencii s druhými.

- Z nášho výskumu vyplynuli i určité poznatky o rozdieloch medzi pohlaviami. Pôvodne očakávané rodovo špecifické výsledky sme nedosiahli. Prejavil sa však určitý vývinový náskok dievčat vo vzťahu k položkám súvisiacim s Dôverou voči prostrediu, ktoré svedčia o lepšej adaptácii dievčat na nové prostredie. Za pozornosť stoja i vaše nároky na Potrebu súkromia. Oba výsledky súvisia zrejme s väčšou vyspelosťou dievčat v čase dospievania v porovnaní s chlapcami. Diferencovanosť pohlaví sa prejavuje aj vo vzťahu k preferovaniu určitých remesiel. Dievčatá viac inklinujú k čisto ženským aktivitám – tkanie, pečenie, výroba keramiky a pod. Chlapcov zaujímajú remeslá, ktoré tradične vykonávali muži- práca kováča, rezbára, včelára a pod. Zachovanie rodovej diferencovanosti je dôležitou podmienkou zvyšovania atraktivity expozícií múzeí v prírode.
- U našej vzorky respondentov sa prejavila výrazná orientácia na mestské rámce prostredia a výhody s tým spojené. Ako hlavný dôvod vidím výraznú propagáciu tohto typu životného štýlu v médiách. Rušný mestský život, plný “pôžitkov” sa mladým ľuďom pozdáva pravdepodobne viac, ako pomalý, pokojný život na vidieku, v lone prírody. S tým súvisí i menší záujem o pastorálne témy, úzko späté s problematikou propagovanou múzeami v prírode a rovnako i o témy ochrany prírody a pôvodného dedičstva. Z dôvodov silnej konkurencie prostriedkov, ktoré propagujú ubanistický životný štýl, je potrebné vyvažovať takúto jednostrannú predstavu o svete zdôrazňovaním atraktivity pôvodných vidieckych rámcov prostredia. Ponúkajú sa možnosti pokúsiť sa nasimulovať aspoň čiastočne, v podobe tvorivých dielní určité úseky života človeka v minulosti, počas štyroch ročných období..
- Najväčší záujem o múzeá v prírode, o pochopenie dôležitosti tejto problematiky, sme zaznamenali u tých mladých návštevníkov múzeí, ktorí sem chodia i z podnetu rodičov i z podnetu školy, a tento typ výletných aktivít uskutočňujú častejšie – viac ráz do roka. V rodinách, kde sa tento druh aktivity nepestuje, akoby chýbal u detí background pre rozvoj diferencovanosti kultúrnych hodnôt a potrieb s nimi súvisiacich. Je preto potrebné ponúkať skúsenosť s návštevami tohto typu múzeí pre celé rodiny. Umožňuje to spoločne zdieľať zážitky, komunikovať o videnom a zažitom a upevniť rodinnú spolupatričnosť.

Ako vidno, dôslednosť a systematické pestovanie záujmov o témy rozvíjané v múzeách v prírode môžu prispieť k rozvoju pozitívnych vzťahov mladých ľudí ku svojmu kultúrnemu dedičstvu. Namiesto znudenej a jednostranne orientovanej mladej generácie, ktorá sa

zameriava na povrchné hodnoty, je možné vďaka premyslenému, cieľavedomému pôsobeniu vychovať viac všestranne orientovaných a rozhladených mladých ľudí, ktorým bude záležať na osude vlastnej krajiny, osude európskeho regiónu i celého prostredia našej planéty.

MĚNIT SVĚT, MĚNIT MUZEA?

Pieter-Matthijs Gijsbers

Nederlands Openluchtmuseum, Arnhem

V tomto článku se budu věnovat úspěšnému vzdělávacímu projektu, který se jmenuje „New in Holland“ (Nové v Holandsku), který byl připraven Nizozemským muzeem v přírodě před několika lety. Zaměřuje se na děti školního věku od desíti do dvanácti let v jejich posledních letech na základní škole.

V první části této prezentace vás seznámím s rámcem tohoto školního projektu a tím je: čtyřletý program Nizozemského muzea v přírodě, který se zaměřuje na migraci. V druhé části se budu věnovat tomuto projektu detailněji. Později objasním několik bodů týkajících se hlavního záměru a tzv. Hlavních vzdělávacích cílů („Central Aims of Education“) vydaných nizozemskou vládou ve spolupráci mezi školou a muzeem. Nakonec položím nezodpovězenou otázku, zdali byl tento projekt úspěšný.

Nicméně, je to právě závěr samotného článku, ve kterém objasním nejdůležitější body, které jsou důležité v nadcházejících letech nejen pro Nizozemské muzeum v přírodě, ale také pro kterákoliv jiná muzea v přírodě, která dnes zastupujeme v Bardejovských Kúpelích. Zásadní diskuse vyplývá v případě našeho muzea z nedávné vládní výzvy k přípravě plánů pro tři nové úkoly, které mají být realizovány v našem muzeu počínaje prvním měsícem roku 2013. První: návrh na národní, digitální platformu/portál věnující se historii a vzdělávání. Druhý: fyzická prezentace nizozemské národní historie v 50 kapitolách. Třetí: rozvoj Centra excelence pro holandské hmotné a nehmotné kulturní dědictví („Centre of Excellence for Dutch Tangible and Intangible Heritage“) – tento úkol úzce souvisí s ratifikací smlouvy o Hmotném a nehmotném dědictví UNESCO nizozemskou vládou.

Je to poměrně ambiciózní program, takže pojďme na to a doufejme, že tuto prezentaci skončíme dříve, než nastane noc.

Typicky Holandské?

Jak můžete vědět, od roku 2000 se Nizozemské muzeum v přírodě krok za krokem měnilo z tradičního muzea v přírodě s důrazem na venkovské kulturní dědictví na muzeum, ve kterém

se střetávají různé aspekty spojené s nizozemským všedním životem minulosti a současnosti. V průběhu tohoto procesu se Nizozemské muzeum v přírodě neomezilo jen na „známé příběhy.“

Právě naopak, v roce 2003 muzeum otevřelo „Molucké ubikace“, původní dřevěnou stavbu z roku 1939 z oblasti Noord Brabant. Expozice představuje téma poválečné dekolonizace: přesun téměř dvanácti tisíců mužů a žen z původní nizozemské kolonie ve východní Indonésii v roce 1951 do prozatímního ubytování po celém Nizozemsku a následné napětí mezi Nizozemci a Molučany, které vyvrcholilo v dramatické braní rukojmích během sedmdesátých let ve vlacích, školách a úřednických budovách. Molucké akce mezi lety 1974 a 1977 mají hluboký a dalekosáhlý efekt na nizozemský všední život, který se dá srovnat s akcemi Brigate Rosse a Rote Armee Fraktion v Itálii a Německu. A ať se vám to líbí nebo ne, tato a další dějinná fakta stále dokreslují náš každodenní život společně s tématy, jakými jsou rostoucí bohatství a liberalizace, emancipace a feminismus.

To, že tyto Molucké akce měly tak silný efekt, je podle mě následek toho, že se odehrály na nizozemském území a ne ve vzdálené Indonésii, potvrdilo se tak, že kolonialismus byl ve své poslední fázi dost problematický. Už to nebyly jen staré dobré časy (“tempo doeloe”), žádné příjemné vzpomínky na okouzující a nezkažený svět se sluhy kolem. Zkrátka byl to předěl, tak jsme to v Nizozemí vnímali. A je to právě jejich vliv na každodenní život, který dělá téma Molučanů tak zajímavé pro expozici v našem muzeu.

Dovolte mi, abych vám předložil druhý, srovnatelný příklad exotického aspektu, který hluboce ovlivňuje holandský každodenní život: čínskou imigraci. V loňském roce muzeum otevřelo rekonstrukci čínsko-holandské restaurace z roku 1962, instalované v centru toho, co většina návštěvníků považuje za typickou holandskou vesnici: „Zaanse Buurt“. V této muzejní expozici se zaměřujeme na historii migrace do Nizozemska za posledních 400 let obecně, a konkrétněji, na čínskou imigraci, která započala v roce 1910. Zde si návštěvníci plně uvědomují, že vztahy mezi přistěhovalci a původními obyvateli byly dost ovlivněny vzájemnými stereotypy a předsudky. Nizozemci si mysleli, že Číňané byli nehygieničtí a k jídlu si připravovali psí maso; Číňané byli zase na rozpacích z toho, že Nizozemci byli tak velcí a že si objednávají tak velké množství jídla, nebo že jsou tak lakotní. V krátkosti, tato expozice představuje obě strany jedné mince.

Dnes je to právě tato vzájemná provázanost, která nedělá z čínsko-holandské restaurace jen vtip, je to zrcadlo, které diváka konfrontuje s pohledem na nizozemskou identitu a kulturu a nabízí mu pohled, který jej může docela zneklidnit. Tento princip používáme také v expozici „Westerstraat Amsterdam,” která se otevře v roce 2012. To je můj třetí příklad.

Ve dvou velkých městských domech přemístěných z ulice Westerstraat v Amstedamu na hlavní náměstí muzea, hned za vstupní bránou, návštěvníci poznávají vztah mezi historickou a stejně tak současnou migrací a jejich každodenním životem.

Jedním z hlavních prvků expozice bude rekonstrukce malého bytu pro přistěhovalce z Turecka, kteří se v jednom z těchto domů usadili v sedmdesátých letech. Jejich příběh „*v sobě spojuje velké příběhy (tj. mezinárodní imigraci) s více intimní a osobní perspektivou a ukazuje, jak jsou tyto veřejné a osobní světy propojené*“.¹ Je docela možné, že se ulice Westerstraat, díky její naprosté monumentalitě a jejímu prominentnímu postavení u vchodu do muzea, jednou stane samotnou úvodní částí. Na začátku své procházky napříč „Nizozemím“, bude návštěvník konfrontován s tím, co podkopává představu o tom, co je „typicky holandské.“ Nechceme, aby se pídil po definicích a jasných odpovědích na to, co by mělo být považováno za skutečné původní holandské charakteristiky. Snažíme se, aby jeho představa o „Holandsku“ už nebyla tak jasná. Samozřejmě, Delftse Molen (Mlýn z Delft) zůstane stejný; ale návštěvníkovy asociace se mohou dost změnit: „*Ano, tohle je holandské, ale ...*“

Výše uvedené příklady se všechny zaměřují na téma migrace. Téma, kterému jsme podřídili mnoho našich aktivit mezi lety 2009–2011. Naše ambice v této oblasti jsme formulovali v rámci celkového plánu s názvem Migrace („Migration“). Přes program Čas a prostor,² („Time and Space“) v němž vysvětlujeme, že chceme vliv migrace na holandský každodenní život více zviditelnit a ukázat, jak se historická i současná migrace projevuje ve zvycích, tradicích, rituálech, jazyce a chování. Dále se snažíme vysvětlit, že neinterpretujeme migraci v omezené míře – jako výklad o převážně muslimské „migraci“ z Turecka, Maroka či Afghánistánu. Naopak, bez ohledu na to, jak vlivná a diskutovaná Muslimská migrace může být – a právě kvůli tomuto! – se velmi zaměřujeme na fenomén letité národní migrace, to znamená migraci z holandského venkova do měst a naopak. Toto zahrnuje také emigraci z Nizozemska do Kanady, USA, Austrálie, nebo nedávnou emigraci, do Maďarska, Polska a Ruska. V neposlední řadě je to důrazné zaměření na jeden z nejvlivnějších tvarovacích prvků holandské kultury: kolonizace (obou Amerik, Afriky a Asie) a dekolonizace, migrace do Nizozemska z Holandské východní Indie, Surinamu a Antil.

Poslední názvy expozic, které provází každoroční výkaz o naší práci s tímto ústředním tématem, ilustrují naše ambice. V roce 2009 byla hlavním tématem emigrace („Sbohem

¹ REIJNDERS, S. Collecting the Contemporary in the Imagined City. Quotidian. Dutch Journal for the Study of Everyday Life. Vol. 2, 2010. http://www.quotidian.nl/vol02/nr_01/a06.

² Arnhem 2008.

Holandsko“ – „Goodbye Holland“); v roce 2010, se otevřel prostor pro příběhy a zkušenosti imigrantů s ústředním názvem „Noví sousedé“ („New Neighbours“). V roce 2011 se zaměřujeme na dopady migrace, s kritickým pohledem na pozitivní a negativní důsledky: „Hollandse Nieuwe“, název, který je těžké přeložit, protože je to hříčka se slovem „mladý sled“.

Nové v Holandsku: studium založené na přímé zkušenosti

Vraťme se teď k Moluckým ubikacím, které jsem zmiňoval před několika minutami. Protože historie kolonizace a dekolonizace Nizozemské východní Indie je téma, které se učí v posledních dvou letech na základní škole (kdy jsou děti mezi desíti a dvanácti lety), a protože naše muzeum v přírodě se zaměřuje právě na toto ve svém současném programu, vyvinuli jsme speciální školní projekt v úzké spolupráci se skupinou učitelů a moluckou komunitou v Nizozemsku. Tento projekt se věnuje příběhu Molučanů a to zejména prvním létům po jejich příjezdu do Nizozemska v období mezi roky 1956–1960 a jejich následnému usídlení ve vojenských ubikacích, z nichž je teď jedna umístěna v našem muzeu. Opět se jedná o rozsáhlé téma migrace; hlavní důraz tohoto projektu je přesto více osobní: „*jaké to je být přistěhovalcem v Nizozemsku?*“ Tento projekt se nazývá „New In Holand“ (Noví v Nizozemsku, volněji přeloženo „Přistěhovalci v Nizozemsku“), nejen že jsou díky němu studenti obeznámeni s historickými fakty, ale také zažijí a později si uvědomí některé ze základních a obecnějších problémů spojených s migrací z pohledu přistěhovalců: Nizozemskou stravu, nebo zmrzlou a pustou zimní krajinu. Zkrátka, vstoupí do jiné, neznámé země, a to do dřívější koloniální mocnosti.

Ve skutečnosti je to opět metoda zrcadla, kterou používáme stejně jako v případě čínské restaurace. Zažít to, co je opravdu typické a specifické pro vlastní kulturu a identitu člověku dopomůže vidět skrze oči ostatních a najednou je mnohem jednodušší rozpoznat, co je typicky holandské a co je nové.

Studium založené na přímé zkušenosti. Úvodní a závěrečné lekce pod vedením učitelů se odehrávají ve škole, v muzeu se naopak děti učí na přímé zkušenosti. Tady se aktivně zapojují na přibližně pět hodin včetně oběda. V Moluckých vojenských ubikacích, mezi jinými aktivitami, vaří molucké recepty z padesátých let na velkých uhelných kamnech pod dohledem expertů muzea a učitelů. Děti si tak přímo uvědomují a zažívají rozdíly v kulturách jednoduchým způsobem. Jen pro zajímavost, mnoho dětí si teď jasněji uvědomuje, že to, co

bylo nové a cizí v padesátých letech (Nizozemská východní Indie), není cizí v současnosti. Často nám dokonce vypráví, že jim jejich maminky připravují jídla s nějakým exotickým nádechem. Nové tradice se staly nezanedbatelnou částí nizozemské kuchyně a zevšedněly tak moc, že jsou teď považovány za typicky holandské. Je to právě jednoduchost kuchyně, která tak dokonale ilustruje, jak se kulturní odchylky staly důležitým článkem běžného života v mnoha ohledech u původního obyvatelstva i migrantů zároveň. Tyto každodenní aktivity nabízí vhled do komplikovaných témat (mezi)národní historie.

Jsem si jistý, že i Vy máte podobné programy, ve kterých se zaměřujete na obtížné téma kulturní výměny. V Nizozemském muzeu v přírodě není tento edukační projekt ojedinělý. Je tomu právě naopak, protože jej doplňuje mnoho dalších prezentací a aktivit zaměřených na migraci. Vzpomeňte na čínskou restauraci a Westerstraat. Za pomoci tohoto řetězu tematicky propojených prezentací a aktivit, jasně přispíváme do dalšího úspěšného muzejního programu: a to je téma vlivu migrace na běžný život v Holandsku.

Myšlenková mapa Holandska

Je proto zřejmé, že za pomoci této nové prezentace a vzdělávacím metodám, které jsem zmínil výše, Nizozemské muzeum v přírodě reprezentuje „myšlenkovou mapu Holandska“,³ jako místo, kde se se střetává mnoho vlivů na holandský běžný život, kulturu a historii, minulost a současnost. Protože tyto slouží jako nástroje pro další přemýšlení a umožňují návštěvníkům pochybovat o svém vlastním původu, o konceptu „Holandska“ a toho, co to znamená být „holandský.“ Z tohoto důvodu můžeme o našem muzeu přemýšlet jako o „mentální mapě Holandska.“ Nedávno Nizozemská vláda požádala naše muzeum, zdali bychom mohli připravit plán pro fyzickou i digitální prezentaci historie Nizozemska v padesáti kapitolách a abychom předložili naše představy pro Centrum excelence („Centrum of Excellence“), které by mělo být začleněno do našeho muzea a které by dále pečovalo o hmotné a nehmotné kulturní dědictví, tak jak je ujednáno ve smlouvě UNESCO, kterou naše země právě podepisuje.⁴

První z těchto dvou úkolů, fyzická a digitální prezentace Nizozemské historie, byly až do konce tohoto roku (2011) v kompetenci Nizozemského národního muzea historie. Posledním prosincovým dnem, nicméně, tato instituce, která byla založena v roce 2007 a která měla být

³ REIJNDERS, S. Ref. 2.

⁴ Meer dan Kwaliteit. Subsidieregeling culturele basisinfrastructuur 2013–2016. Den Haag, 2011.

postavena v těsné blízkosti té naší, ukončí svou činnost, částečně proto, že se jí nepodařilo přesvědčivě etablovat, částečně z důvodu nedávných úsporných opatření v souvislosti s celosvětovou krizí. Někteří z vás si vzpomenou na složitý příběh, o kterém jsme já i Ad de Jong informovali na kongresu AEOM v Arnhemu v roce 2007 a v Aarhusu v roce 2009.⁵ Nyní se konečně zdá, že se tato muzejní telenovela dobrala velmi pozoruhodného konce: není to Národní muzeum historie, které bude prezentovat holandskou historii veřejnosti, ale Nizozemské muzeum v přírodě. Tohle je obrovský posun. Nikdo by si nemyslel, že když našemu muzeu hrozilo v roce 1987 náhlé uzavření, že by nás o nějakých 20 let později požádali, abychom předložili nástin holandských národních dějin, který je zároveň doplňkem našeho hlavního programu.

Toto je zcela jasně pro naše muzeum pozitivní signál, ale ještě důležitější je si uvědomit, že je to právě Muzeum v přírodě, které je požádáno, aby předložilo nástin holandské historie v 50 kapitolách, a ne náš Národní archiv v Haagu nebo Rijksmuseum v Amsterdamu – ačkoliv se budeme s Rijksmuseum podílet na realizaci fyzické prezentace holandské národní historie. „*Muzea v přírodě jsou úžasná. Jsou to univerzální kulturní instituce, vzdělávací centra a turistické atrakce s mnohem větším potenciálem, než si většina lidí dokáže představit.*“ Píše Sten Rentzhog ve své knize *Muzea v přírodě: Historie a budoucnost tohoto vizionářského nápadu*.⁶ A má pravdu.

Ale nevstupujeme s prvkem národní historie na jeviště, které si ve skutečnosti přejeme opustit? Jeviště, na kterém muzea v přírodě a nacionalismus jednájí ruku v ruce? „*Muzea, která mají v úmyslu mě připravit, abych si uvědomil velké národní hodnoty a cíle, mě nechávají chladným jako led,*“ prohlásil jednou Ad de Jong ve vztahu k založení Nizozemského národního muzea historie.⁷

Ovšemže měl pravdu, ale myslím si, že moderní muzea v přírodě dnes mají dostatečnou expertízu a kompetenci, aby se zaobírala tématy národní historie s odstupem a z rozdílných perspektiv a prezentovala je tak s pomocí mnoha rozdílných hlasů. Na druhou stranu v mnoha muzeích – jsem si naprosto jistý, že i v mnoha muzeích v přírodě – je skutečný zájem o více

⁵ De JONG, A. National history and ethnology as new neighbours. In Conference Report 2007, Association of European Open Air Museums. Arnhem/Enkhuizen/Bokrijk, 2009, p. 184–190; GIJSBERS, P. M. National history and ethnology as new neighbours: part two. In Authenticity and Relevance. Report from the 24th Conference in the Association of European Open Air Museums. Den Gamle By, Aarhus, 2011, p. 218–221.

⁶ RENTZHOG, S. Open Air Museums. The History and Future of a Visionary Idea. Stockholm: Jamtli Förlag and Carlsson Bokoförlag, 2007.

⁷ De JONG, A. Warme gevoelens en koude rillingen. Over musea en odes aan de saamhorigheid. Amsterdam 2008, p. 42.

upřímnější sociální roli v souladu s Šanghajskou konferencí UNESCO v roce 2010 („Museums and Social Harmony,“ v překladu „Muzea a sociální vyváženost“), kde se hranice mezi muzejní objektivitou a sociálně-politickou angažovaností boří.

Jsem si jistý tím, že spojení běžného života a národní historie, osobních a veřejných sfér posune naše muzeum velmi zajímavým směrem. I když jsme tento směr už jednou prozkoumali s již zmíněnými Moluckými ubikacemi, Čínskou restaurací a projektem „Nové v Holandsku,“ tento nový úkol nás vybízí nyní navrhnout – v podstatně ve větším měřítku – přesvědčivou dějinnou linku, která je přístupná a srozumitelná mnohým, příběh, ve kterém se chceme jednoznačně vyhnout nacionalismu, a ve kterém se aktivně snažíme společnost inspirovat a otevřít jí srdce i mysl skrze různorodé aspekty naší historie, a to jak osobní tak veřejné. Zároveň si přejeme, aby tato dějová linka v sobě uchovala specifické rysy muzeí v přírodě. Se světem se mění i muzea. Ano, jistě. Ale měnit muzea by však mělo také ctít jejich specifické a jedinečné vlastnosti. A abych se vyhnul jakémukoliv nacionalismu, často v mysli přechovávám tuto velkou Goetheho myšlenku: „Deutschland? Aber wo liegt es? Ich weiss das Land nicht zu finden.“

PÉČE O NEMATERIÁLNÍ KULTURNÍ DĚDICTVÍ UNESCO CHORVATSKÉHO ZÁHOŘÍ ZA POMOCI VZDĚLÁVACÍCH MUZEJNÍCH DÍLEN

Tihana Kušenić

Muzeum „Staro selo“ v Kumrovci

Úvod

Chorvatská republika, země známá pro své bohaté nemateriální kulturní dědictví, se zasazuje o rozvoj účinného systému pro ochranu a zachování svého kulturního dědictví na mezinárodní, regionální a národní úrovni. Chorvatsko také zdůrazňuje potřebu ochranných opatření ve spolupráci s jinými státy, které podepsaly Úmluvu o ochraně nemateriálního kulturního dědictví UNESCO.⁸

Tradiční řemesla, jako je například výroba perníku a dřevěných hraček, která jsou typická pro oblast chorvatského Záhoří, jsou na Seznamu vzácných chráněných památek nemateriálního kulturního dědictví⁹ v Registru kulturních vzácností Chorvatské Republiky¹⁰ a od roku 2009 (respektive 2010) na seznamu nemateriálních památek, které jsou součástí Reprezentativního seznamu nemateriálního kulturního dědictví lidstva v Evropě UNESCO.¹¹

Díky péči o tradiční řemesla, jakými jsou keramika, kovářství, tkání, výroba perníku, medoviny nebo výroba dřevěných hraček a dechových nástrojů, je chorvatské Záhoří i dnes ve 21. století oblastí známou pro své dovednosti a znalost lidových řemesel, která, bez ohledu na všechny sociální a hospodářské změny, přežila a jsou cíleně předávány dalším generacím za účelem uchování tohoto nemateriálního kulturního dědictví.

Výroba dřevěných hraček a dřevěných dechových nástrojů byla zaznamenána v několika vesnicích chorvatského Záhoří (Tugonjica, Turnišće a Laz) v 19. století. Znalosti a dovednosti potřebné pro konstruování, výrobu a malování hraček byly předávány z generace na generaci (z otce na syna) a uchovaly se až do dnešních dnů.

Výroba hraček je obvykle mužská záležitost. K vyřezávání dřeva se používá šablona a jednotlivé kousky se pak skládají dohromady požadovaným způsobem. Ženy je poté barví

⁸ UNESCO Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage

⁹ The Treasure List of Protected Intangible Heritage

¹⁰ The Registry of Cultural Treasures of the Republic of Croatia

¹¹ UNESCO Representative List of The Intangible Cultural Heritage of Humanity in Europe

(používají se žlutá, červená, modrá, černá a bílá barva), poté na ně malují stylizované květiny (nejčastěji) nebo geometrické motivy. Dřevěné hračky, které jsou vyrobeny mistrem *žveglari* (název pochází z nářečí pro typ dechového nástroje) lze dnes rozdělit do čtyř základních skupin: zvířata, nábytek, hudební nástroje (*tamburitza*, flétna) a dopravní prostředky.

Naproti tomu, tradice výroby perníku a medoviny je v severozápadním Chorvatsku, tedy v chorvatském Záhoří, přítomná už po několik stovek let. Tato tradice přišla do Chorvatska z východní alpské oblasti v 15. století, v době, kdy se kulturní dědictví a řemesla rozmáhaly směrem na východ do severní části jihovýchodní Evropy známé jako Panonská pánev.

Výroba perníku v Chorvatsku započala v 18. a 19. století, kdy byli mistři perníkáři velmi považováni. Výroba se v některých rodinách předávala z generace na generaci. Významnými středisky pro výrobu perníku a medoviny byly donedávna Krapina, Klanjec, Lobar, Pregrada a Marija Bistrica. Na těchto místech se pouťové trhy konaly po celá staletí a prodávaly se na nich i produkty z řemeslných dílen: medovina, perníky a svíčky.

V období po druhé světové válce mistři perníkáři svou výrobu v obcích Krapina, Klanjec, Pregrada a Lobar postupně ukončili. Nicméně, vzhledem k tomu, že Marija Bistrica se svou zázračnou černou Madonou v kostele Blahoslavené Panenky Marie (hlavní národní mariánský kostel) je dobře známé poutní místo už od roku 1684, mají mistři perníkáři z této vesničky práci i dnes.

Výrobci perníků a medoviny se pyšní rozsáhlou produkcí stylizovaných hraček v podobě koníků a panenek, náhrdelníků a růženců a také jedním z nejznámějších *licitar* výrobků, perníkových srdcí, jejichž zdobení a velikost (v průměru od pár centimetrů až po velikost talíře) okouzlí nejen kupující, ale také ty, kteří takový dárek dostanou, protože perníkové srdce je symbolem lásky (a bylo takto myšleno až do šedesátých let minulého století).

Řemesla, spolu se zemědělstvím, patří k nejstarším formám zpracování surovin a výroby konečných produktů. Všechny větší hospodářské usedlosti bývaly soběstačné a jednotliví členové domácnosti si sami vyráběli vše potřebné. Tito samouci své dovednosti rozvíjeli tak, že nejprve pracovali pro sebe a až později pro ostatní. Význam tradičních řemesel a dovedností spočívá v tom, že vznikla jako běžné domácí práce.

V 18. a 19. století, s cílem zvýšit produktivitu, ustanovit svá práva a ochranu, se řemeslníci připojili k řemeslným cechům, tzv. *ceh*, které byly později po druhé světové válce nahrazeny sdružením řemeslníků. Tradiční řemesla přežila díky mistrům ze starých usedlostí, jejichž dovednosti a znalosti nebyly ovlivněny postupným rozvojem vesnic. Tito mistři pracovali buďto z domova, nebo své dílny provozovali jako samostatně výdělečně činní řemeslníci.

Ačkoliv řemesla obecně upadají kvůli novým výrobním technologiím a materiálům, současná chorvatská legislativa usiluje o zachování tradičních řemesel a dovedností. Mnoho z příslušných ministerstev (Ministerstvo hospodářství, práce a podnikání, Ministerstvo kultury, Ministerstvo cestovního ruchu, Ministerstvo zemědělství), jakož i Chorvatská obchodní komora řemesel a dovedností; a Komora řemesel a dovedností z Krapinsko-záhořské oblasti, podporují zachování a rozvoj tradičních řemesel jako kulturního dědictví a uchování tradičních hodnot prostřednictvím programů, jakými jsou „Tradiční řemesla“ a „Záchrana řemeslného dědictví,“ v souladu s programem podpory malých a středně velkých firem. Dotace jsou vyhrazeny pro malé živnostníky, učňovské kurzy a vzdělávací programy, které mají za cíl:

- zlepšit pracovní podmínky v mistrovských dílnách a udržitelnost tradičních řemesel v současnosti
- organizování výstav na specializovaných trzích a výrobu propagačních materiálů
- vzdělávání studentů a zaměstnanců

Význam muzeí pro zachování materiálního a nemateriálního kulturního dědictví

Muzea, zvláště národopisná muzea a muzea v přírodě, hrají významnou roli v uchování materiálního i nemateriálního kulturního dědictví. Tato muzea představují nejen trvalé a dočasné expozice tradičních řemesel, ale publikují také katalogy a zřizují centra pro tradiční řemesla a dovednosti. Takové centrum v muzeu „Staro Selo“ v Kumrovcu bylo otevřeno v průběhu projektu Craftattract v roce 2007, který měl za cíl představit tradiční řemesla jako nové atrakce kulturní turistiky.

Úkolem tohoto střediska pro zachování tradičních řemesel, znalostí a dovedností je:

- aktualizace databáze tradičních řemesel a dovedností v Krapinsko-záhořské župě (databáze obsahuje nejen registrované řemeslníky, členy sdružení řemeslníků, ale také neregistrované řemeslníky, kteří i dnes vyrábí a navrhují výrobky za pomoci tradičních materiálů a technik)
- dokumentace tradičních řemesel a dovedností prostřednictvím nahrávek a filmových záznamů, které se používají nejen v „Programu ochrany kulturních památek,“ ale také pro vzdělávací účely

- navazovat spolupráci se vzdělávacími institucemi za účelem rozšiřování vzdělávacích programů v muzejních dílnách, které se věnují výuce takových tradičních řemesel a dovedností, které vzbuzují největší zájem mezi potenciálními studenty. Díky *Reprezentativnímu seznamu nemateriálního kulturního dědictví lidstva v Evropě UNESCO*, registrujeme velký zájem o výrobu dřevěných hraček a perníků.

Pracovníci muzea „Staro Selo“ v Kumrovcu, navázali blízkou spolupráci se všemi řemeslníky z Krapinsko-záhořské oblasti a společně organizují prezentace tradičních řemesel, stejně tak jako pořádání vzdělávacích muzejních dílen.

Řemeslníci jsou najatí jako pracovníci muzea od 1. dubna (pokud meteorologické podmínky dovolí i dříve) do 30. října. Muzeum prezentuje řemesla kovářů, hrnčírů, koželuhů, ševců a tkalců a věnuje zvláštní pozornost sekcím s perníky a dřevěnými hračkami.

Centrum tradičních řemesel, znalostí a dovedností v muzeu „Staro Selo“ v Kumrovcu uchovává tradiční kulturní hodnoty. Kurátorka, která byla zaměstnána jako muzejní pedagog od roku 1996 se stará o četné muzejní vzdělávací programy a dílny a o předávání znalostí mladším generacím. Tyto programy jsou zaměřeny jak na studenty všech věkových kategorií, od předškoláků po studenty středních škol, tak i na zaujaté návštěvníky.

V návaznosti na současné trendy v komunikaci mezi muzei (institucemi, které pečují o kulturní dědictví) a návštěvníky (jako příjemci tohoto dědictví), vznikají nové formy interakce. Návštěvníci dnes (bez ohledu na věk a povolání) se nechtějí dozvědět jen o kulturním dědictví, ale také jej aktivně zažít. Takové propojení mezi muzeem a návštěvníkem vyžaduje přípravu a organizaci nových typů programů, především vzdělávací muzejní dílny.

Program vzdělávacích muzejních dílen je založen na stálých expozicích, které jsou hlavním zdrojem znalostí; na prezentaci a ukázce tradičních řemesel v tematicky zaměřených expozicích (které vyžadují zkušeného řemeslníka) a na aktivním zapojení v dílnách s konečným cílem uchovat nemateriální kulturní dědictví pro budoucí generace.

Muzejní pedagog, Tatjana Brlek, při navrhování jednotlivých dílen definovala následující principy:

- Tradiční řemesla jsou základem vzdělávacích dílen a představují programy založené na zkušenosti. Patří mezi ně:
- učení o způsobu života v původní záhořské chalupě na přelomu století (rozdělení místností, umístění nábytku, organizace života, přiřazení rolí v rámci domácnosti)

- prezentace tradičních řemesel, znalostí a dovedností je obohacením stálých expozic, obrazem o tehdejší době, předávání znalostí a dovedností je návštěvníkům a účastníkům dílen umožněno díky zkušenému řemeslníkovi

Tradiční řemesla se proto stala součástí vzdělávacích programů v muzeu a motivují účastníky vzdělávacích seminářů takovým způsobem, že i oni sami chtějí navrhnout a vytvořit výrobek nejen jako produkt nějakého řemesla, nebo historického období, ale jako objekt, který se v dnešním kontextu a způsobu života stává předmětem krásy či užitečným suvenýrem.

Účastníci vzdělávací muzejní dílny **Licitarski obrt** (Výroba perníku):

- jsou zasvěceni do řemesla výroby perníku (učí se o metodách výrobců perníku v minulosti, o materiálech, vyřezávacích nožích a formách a o různých zdobících technikách)
- se aktivně zapojují tak, že v průběhu dílny vyrobí perníkové srdce (nebo nějaký jiný perníkový výrobek – stylizované panenky, hospodářská zvířata, vánoční ozdoby) a tím (bez ohledu na věk) se stanou „studenty,“ kteří by mohli v budoucnu použít své získané znalosti k založení svého vlastního podnikání a pro výuku dalších generací

Účastníci vzdělávací muzejní dílny **Izrada drvenih dječjih igračka i svirala** (Výroba dřevěných hraček a dřevěných dechových nástrojů):

- získají nové znalosti a dovednosti prostřednictvím úvodních informací o materiálu (druh dřeva obvykle používaného k výrobě hraček a dřevěných nástrojů), barvě používané pro dekoraci a zdobící techniky
- projeví zájem o získávání nových znalostí a dovedností, aby se mohli stát mistry, kteří poté své zkušenosti předají dalším generacím. Jejich výrobky budou uváděny na trh nejen jako hračky, ale také jako suvenýry.

Účastníci dílen jsou rozděleni do menších skupin, aby bylo možno dosáhnout přímého kontaktu s muzejním pedagogem a hlavním mistrem / moderátorem, což vede nejen k lepšímu předání znalostí, ale také k věrnějšímu nabytí znalostí. Hlavní pedagožka muzea „Staro Selo“ v Kumrovcu definovala význam muzejních dílen a principy své práce, těmi jsou:

- stálé expozice slouží jako studnice znalostí pro účastníky dílen
- mistři (hostující učitelé) tradičních řemesel a dovedností, jsou osoby, které mají dlouholeté zkušenosti a vyvolávají v účastnících dílen důvěru v to, že se během vzdělávací programu skutečně naučí ovládat určitou dovednost

- vzdělávací muzejní dílny umožňují předávání znalostí a dovedností
- cílem všech vzdělávacích muzejních dílen (bez ohledu na věk studentů) je udržení tradičních společenských hodnot

Ochrana kulturního dědictví

Severozápadní Chorvatsko, jehož součástí je i oblast Záhoří, zejména pak nositelé tradičních řemeslných znalostí, získávají plnou finanční podporu a poradenství pro rozvoj řemeslné výroby perníku a dřevěných hraček od různých ministerstev a státních institucí

Abychom zachovali a udržovali tyto kulturní prvky, Centrum pro tradiční řemesla v Kumrovcu bude i nadále pokračovat ve výzkumu a pravidelně aktualizovat databázi nemateriálního kulturního dědictví. Centrum bude také více spolupracovat se školami v Krapinsko-záhořské oblasti, s dalšími muzei a kulturními institucemi, kterým byla svěřena péče o zachování a udržitelný rozvoj tradičních řemesel a hospodářských hodnot jako kulturního dědictví.

Prezentace tradičních řemesel a organizace vzdělávacích seminářů bude pokračovat i nadále. Toto umožní mladým lidem (ale i jiným zájemcům, bez ohledu na věk a povolání) možnost naučit se vyrábět tradiční dřevěné hračky, perníčky a jiné produkty, které dnes plní funkci autentických záhořských suvenýrů a předmětů v domácnosti.

K tomu, abychom poznali vlastní kulturní dědictví prostřednictvím muzejních dílen, je třeba brát v potaz vzdělávací, kulturní, psychologické a rekreační aspekty. Ucelenost a důvěra v menších skupinkách jasně dokazuje, že vzdělávací muzejní semináře představují model, jehož prostřednictvím se kulturní dědictví jednoduše stává součástí uvažování každého člověka a jeho běžného života.

ZDROJE

Tihana Lovrić, Terénní výzkum, 2007/2008

Tihana Kušenić, Terénní výzkum, 2011

BIŠKUPIĆ BAŠIĆ, I. *Licitarska umijeća*, Zagreb, 2000.

BIŠKUPIĆ, I. *Umijeća medicarsko-svjećarskog obrta*. Muzeji Hrvatskog Zagorja, Gornja Stubica.

BRLEK, T. *Drvene igračke iz škrinje dedeka i babice*. MHZ – Muzej „Staro selo“ Kumrovec, 2008.

KUHAR, M. – LOVRIĆ, T. *Majstori u radionici*. MHZ – Muzej „Staro selo“ Kumrovec, 2008.

Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage, UNESCO, 2003. Available at: <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001325/132540e.pdf>.

GAČNIK, A. – HORJAN, G. (eds.). *Putevima tradicijskih obrta i vještina uz hrvatskoslovensku granicu*. Znanstveno-raziskovalno središće Bistra, Ptuj, 2008.

PEJKOVIĆ, B. (ed.). IV. skup muzejskih pedagoga Hrvatske s međunarodnim sudjelovanjem. In *Zbornik radova*. Hrvatsko muzejsko društvo, Sekcija za muzejsku pedagogiju i kulturnu akciju, Zagreb, 2007.

HORJAN, G. *Tradicijski i umjetnički obrti Krapinsko-zagorske županije*. Obrtnička komora Krapinsko-zagorske županije i Muzeji Hrvatskog zagorja, Krapina, 2011.

ŠARIĆ, D. *Izrada drvenih dječjih igračaka i pučkih svirala*. MHZ – Muzej „Staro selo“ Kumrovec, 2002.

ŠARIĆ, D. *Licitari – medicarski i svjećarski obrt*. MHZ – Muzej „Staro selo“ Kumrovec, 2002.

VÝCHOVNĚ VZDĚLÁVACÍ ČINNOST VE VALAŠSKÉM MUZEU V PŘÍRODĚ

Helena Cviklová

Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm

Muzeum je jednou z řady institucí, která uchovává kulturní hodnoty národa a zprostředkovává je dalším generacím. Působí ve společnosti jako instituce vzdělávací, jenž sice nenahrazuje školu ve smyslu formálního vzdělávání, ale může poznatky získané ve škole doplňovat, prohlubovat a ověřovat. Muzea využívají různých forem prezentace poznatků z historie, připravují stálé expozice, krátkodobé výstavy, přednášky, besedy nebo tematické programy pro určitou cílovou skupinu. Je však velmi důležité, aby podávané informace byly srozumitelné dané kategorii, pro kterou je prezentační aktivita připravována. Návštěva muzea by měla být pro návštěvníka nejen zdrojem informací a vzdělání, ale měla by mu také poskytnout příjemné prožitky.

Muzea v přírodě interpretují, na základě vědeckých poznatků, každodenní život a kulturu lidí v minulosti prostřednictvím speciálních expozic ve volné přírodě. Expozice jsou rekonstrukcí historického prostředí, charakteristického v dané oblasti, a jsou zároveň zasazeny do přirozeného přírodního prostředí. To navozuje určitou historickou situaci, a vzbuzuje v návštěvníkovi mnohem silnější emocionální zážitky, zájem o další informace, ovlivňuje jejich snadnější zapamatování si a uchování vzpomínek v paměti. Síla prožitku je ještě podpořena aktivitami a činnostmi, s nimiž se během návštěvy muzea setkává. Jsou jimi např. ukázky a možnost vyzkoušení řemeslné a rukodělné výroby, ukázky tradičních zemědělských prací, objekty oživené hospodyněmi a hospodáři, ochutnávky tradičních lidových pokrmů a prezentace lidových zvyků, písní a tanců.

Výjimečnost muzeí v přírodě přináší více možností v oblasti spolupráce se školami i jinými kategoriemi návštěvníků. Je velký rozdíl v tom, jsou-li informace získávány čtením v knihách, výkladem ve škole nebo při pobytu v muzeu, kde je návštěvník v přímém kontaktu se sbírkovými předměty a pohybuje se v určitém historickém prostředí. Jeho dojmy a prožitky jsou ještě znásobeny, je-li vtažen přímo do děje a zapojen do praktických činností. Důležitý je rovněž přímý kontakt s demonstrátorem určité činnosti, a tedy i možnost ptát se na další podrobnosti týkající se dané aktivity. Shrňme-li všechny tyto vlivy, můžeme říci, že působení muzea v přírodě je mnohostranné a vede návštěvníka k hlubšímu vnímání a poznávání nových informací se zapojením všech smyslů.

Počátky cílené výchovně vzdělávací činnosti Valašského muzea v přírodě sahají do konce šedesátých let 20. století, konkrétně do roku 1969, kdy se muzeum zapojilo do celostátní akce nazvané „Co může muzeum dát škole“, vyhlášené tehdejším Muzeologickým kabinetem při Národním muzeu v Praze. Cílem bylo navázat spolupráci mezi muzei a školami, využít potenciálu muzeí v oblasti výchovy a vzdělávání a především dosáhnout toho, aby návštěva muzea nebyla náhodná, ale cílená. Pracovníci muzea připravili pro žáky základních devítiletých škol akci, jejímž záměrem bylo vyzkoušet ji a zjistit, jak bude dětmi a učiteli přijata a zda bude splňovat výchovné a vzdělávací cíle. Jak se později ukázalo, stal se tento pokusný program, zkráceně označovaný Muzeum školy, po několik let pravidelným programem Valašského muzea v přírodě.

Jako cílová skupina pro celodenní akci v muzeu byly vybrány sedmé třídy ZDŠ (Základních devítiletých škol), protože učební osnovy i věk žáků nabízely nejvíce výchovných i pedagogických možností. Náplň programu respektovala učební osnovy sedmých tříd a týkala se několika předmětů – dějepisu, českého jazyka a literatury, hudební výchovy, přírodopisu, estetické, výtvarné a tělesné výchovy. V průběhu akce bylo využito různých forem práce a časový harmonogram byl sestaven tak, že náročnější témata byla zařazena v dopolední části, kdy je pozornost žáků větší, a doplňující a zábavné akce v části odpolední. Realizace probíhala na několika místech – „u sochy rebela“ (v městském parku, před tehdejším vstupem do muzea), „v muzeu v parku“ (dřívější označení areálu Dřevěné městečko) a „ve skansenu na Stráni“ (současný areál Valašská dědina). Téměř šestihodinový pobyt v muzeu byl zakončen opékáním „vuřtů“ na ohníčku pod pajtou. Součástí celodenního programu byly jednoduché dotazníky, které žáci i učitelé na závěr vyplnili. Zhodnotili v nich akci v muzeu ze svého pohledu. Současně muzejní pracovník ohodnotil písemně pobyt dané třídy v muzeu. Tyto materiály pak sloužily k vypracování hodnocení celého pokusu. V období od května do října roku 1969, kdy byla poprvé akce Muzeum školy realizována, navštívilo Valašské muzeum v přírodě 480 žáků sedmých a osmých tříd a 17 učitelů z jedenácti ZDŠ z Rožnova pod Radhoštěm a okolí (Valašského Meziříčí, Hutiska – Solance, Valašské Bystřice, Vidče, Zubří a Zašové). Po skončení akce byly s odstupem několika měsíců rozeslány do vybraných škol další dotazníky. Cílem bylo zjistit, co si děti zapamatovaly z návštěvy muzea a co jim nejvíce utkvělo v paměti. Tímto způsobem bylo prozkoumáno osm tříd s 214 žáky.

Celkové hodnocení vyznělo velmi pozitivně, jak ze strany žáků, tak i učitelů. Program působil na žáky výchovně, kromě doplnění a rozšíření vědomostí získaných ve škole, je vedl ke kladnému vztahu k vlasti, k přírodě, k tradicím, děti také oceňovaly odvahu a statečnost Valachů v boji za svobodu. Mohly srovnat i způsob života a úroveň bydlení v dřívějších

dobách s jejich současností. Muzeum získalo také zkušenost, ukazující na dobrou spolupráci mezi muzeem a školou tam, kde sami učitelé o ni mají zájem a vyhledávají ji. Zpětná vazba byla pro muzejní pracovníky velice důležitá. Na základě úspěšné realizace a kladného vyhodnocení byl tento program nabízen školám a realizován v muzeu podle stejného scénáře i v následujících pěti letech, až do roku 1974.

Zavedený program pokračoval v roce 1975, kdy došlo ke změně na místě pracovnice pro pedagogickou činnost, s částečnými změnami. Témata navazovala na učivo dějepisu, českého jazyka a literatury pro 6. – 8. ročníky ZŠ a byla připravena následovně: pro 6. ročník – Valašské pohádky a pověsti (od roku 1979), pro 7. ročník – Období pozdního feudalismu a začátku kapitalismu na vesnicích Valašska, pro 8. ročník – 1. Odraz českého a slovenského národního obrození v našem regionu, 2. stejné téma jako pro 7. ročník upravené pro ročník osmý. Programy byly koncipovány podobně jako v předchozích letech, s využitím různých metod práce – besed, komentovaných prohlídek objektů muzea, předmětového vyučování, soutěží, dětských her, srovnávání života v minulosti se současným, seznámení s regionální historií a významnými osobnostmi Valašska. K některým z nich byly připraveny kreslené pracovní úkoly. Několikahodinového programu se účastnila vždy jedna třída za den. Téma Lidové pohádky a pověsti z Valašska bylo s žáky 6. tříd probíráno přímo ve školách v rámci dějepisu nebo českého jazyka a literatury. Kromě speciálních programů pro školní skupiny muzeum připravovalo další akce pro děti a mládež, například výstavy a besedy o lidové kultuře v regionu pro ZŠ, odborná učiliště a střední školy. Spolupráce s vysokými školami se týkala přednášek, konzultací diplomových prací i praxe studentů v muzeu. Přes poměrně širokou nabídku témat, různorodost výchovných forem práce a pravidelné rozesílání informací o připravovaných programech ředitelům základních škol, zájem nesplňoval očekávání muzea a klesal. Na konci 80. let se omezoval převážně na návštěvy muzea v rámci školních výletů. Výjimkou se stal zvykoslovný program s vánoční tematikou – Vánoce na dědině, který byl poprvé uveden v roce 1989.

V 90. letech se ve Valašském muzeu v přírodě vystřídal na pozici pedagogického pracovníka několik lidí. Vzhledem k tomu, že nebyla dána jasná koncepce, každý z nich připravoval programy podle svého oboru působnosti a zájmů. Kromě komentovaných prohlídek jednotlivých částí muzea byly pro základní školy připravovány speciální vyučovací programy s tématy zaměřenými na život na Valašsku, na lidové stavitelství, bylinky a lidové léčení, školství, zvykosloví, stravování, odívání. V tomto období se objevily pořady nazvané „Za stařenku do školy“ a „Den v pasecké škole“, představující návštěvníkům školní výuku v 19. století.

V polovině devadesátých let zaniklo místo pedagogické pracovnice (s odchodem tehdejší pracovnice na mateřskou dovolenou). V následujícím období byly programy pro školy připravovány na etnografickém útvaru. V září roku 1997 se objevil nový dvoudenní pořad pro 1. – 4. třídy ZŠ s názvem Hrajeme si v muzeu, realizovaný pouze v tomto roce. V areálu Valašská dědina bylo připraveno několik stanovišť s různými naučnými a sportovními disciplínami, které skupiny dětí postupně absolvovaly (např. skládání obrazců lidových staveb, poznávání sbírkových předmětů a určení jejich funkce, vylučování novodobých předmětů v expozici staré školy, lovení dřevěných rybiček v neckách, skákání v pytli, přetahování lanem, hod na cíl s dřevěným polenem, přenášení vody v putně po vyznačené trase mezi stromy aj.).

V roce 1999 byl vytvořen nový jednodenní program pro děti a mládež nazvaný Slabikář devatera řemesel, který se od této doby realizuje každoročně až do současnosti. V areálu Dřevěné městečko je vždy připraveno devět řemeslných minidílů, v nichž si mohou návštěvníci vyzkoušet jednotlivá řemesla a zhotovit si nějaký výrobek, který si odnesou s sebou. Snažíme se vybírat řemesla a činnosti využívající různé materiály (hlínu, dřevo, textilní vlákna, vosk, kůži) – např. hrnčířství, provaznictví, drátenictví, voskařství, sedlářství, z textilních technik – tkaní na stavu nebo na destičkách, předení na kolovratu, batikování látek, vyšívání, aj. Každý rok je částečně obměňujeme. Program, jenž je v odpolední části doplněn vystoupením dětských folklorních souborů a případně divadlem, je navštěvován většinou rodinami s dětmi. Naším cílem je nabídnout jim příjemně strávený den v muzeu a zároveň připomínat a oživovat tradiční lidová řemesla.

V období po roce 2000 rozšířilo Valašské muzeum v přírodě nabídku výchovně vzdělávacích programů. K pořadům Slabikář devatera řemesel a Vánoce na dědině, realizovaným v letech 2000 – 2004, přibyla následujícím roce 1995 podzimní akce nazvaná Jak se dříve... a o rok později nový programový cyklus Poznáváme Valašsko – náš kraj. Programová náplň prvních dvou programů již byla zmíněna výše. K realizaci tří denního programu Jak se dříve... jsme využili několika objektů se stálými expozicemi v areálu Valašské dědiny, jimiž děti postupně procházely. Byly v nich připraveny rozličné aktivity a výklady k různým tématům. Zabývali jsme se například výkladem o lidových hračkách, který doplňovala aktivita malování dřevěných hraček, výrobou svíček ze včelího vosku, vyprávěli jsme o životě formanské rodiny (přímo v usedlosti, kde v minulosti žila rodina formana), předváděli jsme dětem ukázky textilních technik (předení, tkaní, výroba provázků) a v expozici staré školy byla připravena ukázka školní výuky.

Programový cyklus *Poznáváme Valašsko – náš kraj* je výstupem kurzu *Tvoříme spolu*, kterého jsem se účastnila v letech 2005–2006. Výchovně vzdělávací program připravený na téma *Z historie našeho kraje* měl v muzeu premiéru v březnu 2006. Pro realizaci byly vybrány dva objekty ve Valašské dědině – pasekářská usedlost z Velkých Karlovic – Miloňova a dům z Nového Hrozenkova č. 10. V prvním z objektů jsme se věnovali historii – pověstem o rožnovském hradu, vzniku muzea, jeho zakladatelům sourozencům Jaroňkovým a jejich umělecké tvorbě. Součástí programu byly ukázky sbírkových předmětů, pocházejících z uměleckých děl Jaroňků – malovaného porcelánu, tkaných gobelínů a dřevorytů s motivy Štramberka. Ve druhém objektu jsme se zaměřili na salašnictví, tradiční způsob chovu ovcí na Valašsku a lidová řemesla. Kromě výkladu k tématům jsme připravili ukázky salašnických nádob a řemeslných nástrojů. Děti plnily různé úkoly, např. poznávaly řemeslné nástroje, popisovaly jejich funkci a materiál, z něhož jsou vyrobeny. V následujícím roce se tento programový cyklus připravoval pro kategorii žáků 1. a 2. tříd ZŠ na téma „Jaro na dědině“. Zaměřili jsme se v něm na jarní práce na poli a na zahradě, na rostliny, stromy, zvířata atd., pro děti byly opět připraveny praktické úkoly na dané téma. Po skončení programu vyplnili žáci i učitelé dotazníky s několika otázkami, kde uvedli, jak byli spokojeni, co se jim líbilo a co ne, co by chtěli příště v muzeu vidět, jaké aktivity by je zajímaly.

Je potřeba zmínit, že výchovně vzdělávací prvky se objevují i v programech, u nichž není specifikována cílová skupina, ale které jsou nabízeny široké veřejnosti. Dokladem toho jsou například tzv. učednické dílny na programech „Den hrnčírů a dráteníků“, „Já mám srdce jako z medu“, „Zvonečkový jarmark“ aj. Během nich jsou pro návštěvníky připravené řemeslné dílny, v tomto případě – hrnčířská, drátenická, perníkářská a voskařská, v nichž si mohou řemesla vyzkoušet. Tento způsob prezentace lidových řemesel se setkává s velkým ohlasem u návštěvníků, a to nejen dětí, ale i jejich rodičů a prarodičů.

V roce 2007 bylo ve VMP znovu zřízeno místo muzejního pedagoga. Důvodem byla potřeba specializovaného pracovníka pro tuto formu prezentační činnosti muzea, způsobená rostoucím zájmem o edukační programy a rovněž záměr muzea rozšířit jejich nabídku.

Nabídka výchovně vzdělávacích programů pro školy byla podstatně rozšířená v roce 2010. Začali jsme uvádět do praxe programy navrhované v koncepci, která byla zpracovaná v rámci projektu „Valašské muzeum a lidová kultura v nových formách prezentace kulturního dědictví“. Vytvoření návrhu nové koncepce výchovně vzdělávacích programů a výstavba tzv. živého domu byla jedním z dílčích úkolů tohoto tříletého projektu. „Živý dům“ je účelovou stavbou, která byla postavena k realizaci edukačních programů Valašského muzea v přírodě. Je vybaven základními nástroji, pomůckami, částečně i materiálem potřebným k realizaci

jednotlivých lekcí, a také počítačovou technikou. Prostor v přízemí navozuje atmosféru valašské jizby s chlebovou pecí, sporákem a jejím běžným vybavením. V další části domu je dílna, kde jsou umístěny hrnčířské kruhy a vypalovací pec na keramiku, místnost v podkroví je vybavena počítačem a projektorem pro lekce přednáškového typu.

Koncepce edukačních programů sledovala několik cílů. Zejména nabídnout širší škálu edukačních programů pro různé věkové kategorie návštěvníků, zapojovat znevýhodněné občany do různých aktivit, podporovat zájem o historii i současné dění v regionu v oblasti řemeslné výroby, lidových zvyků, způsobu života Valachů, bydlení, odívání, lidové stravy, představit významné osobnosti a zároveň využít muzeum jako alternativní místo pro vzdělávání a získávání nových poznatků. Byly vytvořeny dvě varianty koncepce, obsahující několik desítek programů, z nichž bylo pro první rok realizace několik vybráno, aby doplnily nabídku z předchozích let. V roce 2010 byly skutečně zrealizovány následující programy:

Velikonoce na Valašsku (březen) – velikonoční zvyky a tradice, ochutnávka velikonočních jídel (pučálka, jidáše), obchůzky klapotářů, praktické aktivity – pletení tatarů a zdobení kraslic různými technikami.

Srdce na dlani aneb co se můžeme dozvědět o regionálních malířích (duben)

- prohlídka výstavy, přednáška, vlastní tvorba za účasti žijících umělců.

Poznáváme Valašsko, náš kraj – jaro na dědině (duben)

- zemědělské hospodaření, jarní práce na poli i na zahradě, chov dobytka, pěstování užitkových plodin.

Slova od srdce aneb proč spisovatelé svá slova věnovali Valašsku (duben)

- přiblížení nejvýznamnějších osobností a jejich díla.

Jak Valach na Valašsko přišel (květen)

- příchod Valachů na Moravu, tradice a zvyky, chov ovcí.

Slabikář devatera řemesel (květen)

- řemeslné dílny, možnost vyzkoušení a zhotovení výrobků, součástí je vystoupení dětských folklorních souborů.

Jak Valaši stavěli včelí úly (červen)

- o chovu včel, využití včelích produktů, výroba svíček, pečení a zdobení perníčků.

Jak to bylo s horú Radhošť' (červen)

- seznámení s bájnými postavami hory Radhošť.

Škola mladých odzemkářů (červen)

- tvůrčí dílny mladých odzemkářů, kteří se chtějí naučit tančit mužské tance – obuškový a odzemkový.

O valašského primáška (červenec)

- týdenní tvůrčí dílny malých houslistů a dětských cimbálových muzik ukončené koncertem.

Co vařily naše babičky... (listopad)

- tradiční lidové stravování na Valašsku, používané potraviny, způsob vaření, ukázka pečení chleba v chlebové peci, praktická aktivita - vaření konkrétních jídel a jejich ochutnávka.

Vánoce na dědině (prosinec)

- vánoční zvykosloví, příprava Vánoc, ukázky zimních domácích prací.

V letošním roce 2011 byla témata edukačních programů částečně obměněna. Nově zařazená témata jsou následující:

Barvíř modrotisku ve městě

- seznámení s historií modrotisku a prací barvíře, prohlídka barvířské dílny ve výstavě Městečko pod Radhoštěm, promítání filmu dokumentujícího barvení látek technikou modrotisku, praktická aktivita – tisk modrotiskovými formami na plátno.

Jak Valach na Valašsku hospodařil

- zemědělské hospodaření na Valašsku, tradiční plodiny, chov ovcí, ochutnávka ovčího sýra, vyzkoušení mletí na ručním mlýnci, kramplování a předení vlny.

Tajemný hrad Rožnov

- historie rožnovského hradu a pověsti s ním spojené, ukázka zbraní a šermování.

Obecná škola na Valašsku

- ukázka výuky ve staré vesnické škole, psaní na břidlicových tabulkách, psaní husím brkem na papír.

Podzimní tvořivé dílny

- pro děti, dospělé, seniory a handicapované návštěvníky, možnost vyzkoušení tradičních řemesel.

Tematické programy jsou realizovány nejen v novém „Živém domě“, ale samozřejmě využíváme i prostory stálých expozic a výstav ve všech areálech muzea – Dřevěném městečku, Valašské dědině a Mlýnské dolině. Kromě standardních edukačních programů, připravovaných pro školy, spolupracuje řadu let Valašské muzeum v přírodě se středními a vysokými školami v oblasti přednáškové a badatelské činnosti, poskytuje konzultace a poradenství k diplomovým pracím, každoročně v muzeu probíhají praxe studentů v oboru etnografie, muzeologie, studentů střední zemědělské školy aj. Edukační tematické programy se zaměřují na regionální historii, lidové písně a tance, tradiční řemesla, zvykosloví v průběhu kalendářního roku, každodenní život Valachů, způsob bydlení, obživu, zemědělské hospodaření a lidové stravování. V příštím období se bude nabídka doplňovat a obměňovat podle úspěšnosti programů a zájmu návštěvníků.

DĚTSKÉ EDUKAČNÍ PROGRAMY V MUZEU VESNICE JIHOVÝCHODNÍ MORAVY VE STRÁŽNICI

Martin Šimša – Martin Novotný

NÚLK Strážnice

Abstrakt

Muzeum vesnice jihovýchodní Moravy ve Strážnici je od roku 1974 zřizováno Národním ústavem lidové kultury, a to jako jeho specializovaná expozice, zaměřená na prezentaci regionálních projevů tradiční a lidové kultury. Oživení areálu se po dlouhou dobu omezovalo na pódiová vystoupení, prezentující taneční a hudební folklor. Změna nastala teprve před 15 lety v souvislosti s pravidelným pořádáním edukačních programů pro děti. Dnes již tyto programy zachycují jarní, letní, podzimní a zimní mezníky hospodářského roku a s nimi spojené polní a domácí práce, stravu, zvyky i dětské hry. Teprve v návaznosti na ně vznikla obdoba těchto programů pro veřejnost a s odstupem času si našla i svůj okruh příznivců.

Úvodem

Národní ústav lidové kultury (dále jen NÚLK) je specializovanou odbornou institucí, jejímž zřizovatelem je od roku 1991 Ministerstvo kultury ČR. Jeho činnost se odvíjí na celém území ČR v rozsahu vymezeném zřizovací listinou ze dne 8. 6. 1994. Mimo jiné se v ní stanovuje povinnost „organizování folklorních a vzdělávacích akcí, včetně pořádání Mezinárodního folklorního festivalu Strážnice“.

V nedávné době nabylo toto předchozí směřování konkrétnější podobu, a to přijetím vládního nařízení č. 571 z roku 2003, kterým vešla v platnost Koncepce účinnější péče o tradiční lidovou kulturu v ČR. NÚLK byl v této souvislosti jmenován centrálním koordinačním pracovištěm pro naplňování jejich úkolů. Mimo závažné úkoly vyplývající z povinnosti identifikace a dokumentace tradiční lidové kultury je to také reprezentace tradiční lidové kultury a jejich hodnot široké i užší odborné veřejnosti v České republice i v zahraničí. Muzeum vesnice jihovýchodní Moravy je zřizováno Národním ústavem lidové kultury jako jeho specializovaná expozice za účelem prezentace regionálních projevů tradiční a lidové kultury.

Myšlenka na zřízení Muzea vesnice jihovýchodní Moravy se započala rozvíjet již na konci 60. let 20. století, kdy vedení tehdejšího Krajského ústavu lidového umění ve Strážnici začalo zvažovat možnosti dobudování a rozšíření areálu Mezinárodního folklorního festivalu ve Strážnici. Strážnický festival, který v té době završil 20 let své existence, patřil k nejznámějším v tehdeším Československu a s účastí několika desítek tisíc návštěvníků i k největším ve střední Evropě. Vystupující soubory měly k dispozici areál zámeckého parku se dvěma velkými amfiteátry, několika improvizovanými scénami a možnosti bezprostředních produkcí v blízkém městě Strážnici. V tomto kontextu se začala rozvíjet myšlenka vytvořit pro část festivalového dění zcela nový areál, představující lidové zemědělské stavby jihovýchodní Moravy. Zde by bylo možné prezentovat lidovou kulturu v její jednotě, od projevů folklorních, lidového výtvarného umění a jevů duchovní kultury lidu, až ke způsobům bydlení, hospodaření a lidové výrobě. Vypracováním ideového, etnografického a architektonického záměru byly v roce 1967 pověřeny prof. Václav Frolec a ing. arch. Otakar Máčel, kteří v následujícím roce předložili jeho první pracovní verzi. Výše zmíněný záměr byl současně též fixován do organizační struktury ústavu, který v témže roce změnil název na Ústav lidového umění ve Strážnici. Samotná výstavba pak začala s několikaletým odstupem v roce 1973 a v roce 1981 byla první část Muzea vesnice jihovýchodní Moravy ve Strážnici zpřístupněna veřejnosti.

Oživovací aktivity v Muzeu vesnice

Oživování areálu Muzea vesnice bylo od počátku úzce spjato se zkušenostmi s organizací Mezinárodního folklorního festivalu Strážnice, jehož pořádání patřilo po desetiletí k hlavním prioritám jeho zřizovatele. Od roku 1956 to bylo Krajské středisko lidového umění, jehož nástupcem se v roce 1968 stal Ústav lidového umění, který v roce 1990 vystřídal Ústav lidové kultury, aby v 2004 zakotvil na současném Národním ústavu lidové kultury. Zájem o festival byl a dosud je obrovský, v průběhu několika festivalových dnů navštíví Strážnici desítky tisíc návštěvníků, kteří mají možnost shlédnout nejrůznější způsoby zpracování tanečního, pěveckého a hudebního folkloru. Základem jsou jevištní zpracování s různou mírou stylizace, od relativně autentických vystoupení vesnických skupin, až po silně stylizované vystoupení vysokoškolských souborů. Areál Muzea vesnice, zpřístupněný od roku 1981, měl být oproti tomu vyhrazen autentickým formám prezentace lidové kultury v relativně autentickém prostředí a s tímto zřetelem byl areál vinohradnických staveb projektován jako rozsáhlá

otevřená scéna, v níž jeviště mělo volně přecházet v hlediště. Již první zkušenosti s provozem nově otevřeného areálu však ukázaly, že takový záměr nebude snadné, ne-li nemožné autorsky zvládnout a dramaturgie MFF se omezila pouze na zaběhnuté formy jevištního zpracování. Z toho důvodu byl areál muzea doplněn o komorní amfiteátr s pevným jevištěm a hledištěm na svahu při okraji areálu staveb z luhačovického Zálesí. Vedle této scény se ujaly též programy na improvizovaném jevišti ve dvoře usedlosti C6 z Provodova. Na těchto dvou jevištích se v následujícím desetiletí odehrála valná většina programů MFF situovaná do areálu Muzea vesnice a samozřejmě také všechny mimofestivalové aktivity zastřešené pod hlavičkou Strážnického kulturního léta, které se zde pravidelně konaly od roku 1982.

Nový impuls do způsobu prezentace lidové kultury a folkloru přinesl až pořad Jarmark múz, jehož cílem bylo vytvořit živý kontaktní pořad, v němž by se divák stal současně aktérem aktivně se zapojujícím do děje. Program vytvořil a na MFF režijně uvedl Jaromír Nečas. Při prvním uvedení v roce 1994 se zaměřil na setkání s lidovou hudbou, jejími různými formami a aktéry. V průběhu následujících let přibývalo aktivit, takže návštěvníci měli brzy možnost seznámit se s nejrůznější strukturovanými pořady, počínaje pódiovým vystoupením přes inscenaci autentické podoby vesnických slavností, ukázky řemeslné výroby, odborné přednášky až po taneční či rukodělnou dílnu. Účastník festivalu přestal být pouhým divákem nebo pasivně přihlížejícím, ale stal se aktivní součástí děje. V roce 1998 se součástí Jarmarku múz poprvé stala prezentace lidových řemesel, kterou zde představil dlouholetý koordinátor projektu Lidová řemesla a lidová umělecká výroba v ČR Josef Jančář. Výběr byl prozatím spíše nahodilý, vycházející z možností blízkého okolí – výrobce perníků, figurek z kukuřičného šústí, paličkované krajky, malovaných kraslic, soustružník dřeva, řezbář, košíkář, vyšíváčka, tkadlena, přadlena atd. V následujícím roce totiž na tento počín navázala odborná pracovnice Ústavu Mgr. Olga Floriánová a od té doby se prezentace řemesel stala trvalou součástí sobotního programu v Muzeu vesnice. V rámci Jarmarku múz započal v roce 2001 také vůbec první pořad cíleně zaměřený na dětského návštěvníka, který dvojice autorek Mgr. Markéta Pavlišťíková a PhDr. Blanka Petráková nazvala Dětský dvůr. Poprvé v prozatímní historii festivalu v něm byl brán zřetel na dětského návštěvníka, netoliko jako diváka, ale přímého aktéra děje. Tomu byla přizpůsobena tvůrčí dílna, v níž si děti vyrobily rekvizity (masky, loutky, hračky či jiné předměty), s nimiž se pak účastnily dalšího děje. Nechybělo loutkové divadlo, živá hudba, dětské hry a další aktivity.

Speciální programy v areálu MVJVM

Úspěch, s nímž se oživený areál Muzea vesnice v rámci pořadu Jarmark múz u návštěvníků setkal, byl motivací k jeho opakování i mimo konání festivalu. Vznik oživovacích pořadů a jejich specifické zaměření však hned na počátku ovlivnil velký handicap Muzea vesnice, kterým byla malá a nestabilní návštěvnost. Ta se v této době pohybovala sezóně okolo 22 000 návštěvníků, denně pak kolísala mezi 140 až 500 návštěvníky. Příčin tohoto jevu bychom našli jistě více, počínaje nedostatečnou propagací, přes málo atraktivní programy, až po slabé návštěvnické zázemí, tvořené etnograficky silným regionem, pro jehož obyvatele byla většina prezentovaných jevů známá a ještě před několika lety běžně dostupná. S ohledem na tyto zkušenosti se oživovací programy zpočátku zaměřily výhradně na školní mládež, a byly koncipovány tak, aby tvořily vhodný doplněk školní výuky. Navíc se zpočátku konaly výhradně ve dnech školní výuky. Teprve s odstupem několika let, když si již získaly jisté povědomí mezi veřejností, vznikla též víkendová verze programu pro běžné návštěvníky.

První autorkou těchto pořadů byla odborná pracovnice Ústavu Mgr. Olga Floriánová, která na motivy pořadu Jarmark múz – Řemesla, připravila v následujícím roce 1999 program Dny řemesel pro školy. V témže roce pak také vánoční pořad Radujme se, veselme se..., prezentující vánoční zvyky od adventu do svátku Tří králů. V tomto případě byl pořad také poprvé v sobotu a v neděli zpřístupněn veřejnosti a následující dny pak školní mládeži. Oba programy v prvních letech kopírovaly svou skladbou i výběrem výrobců osvědčené schéma pořadů folklorního festivalu. Objekty areálu Muzea vesnice byly obsazeny výrobci z blízkého okolí a také průvodci, podávajícími výklad ve zvlášť k této příležitosti připravených expozicích. V případě řemeslného pořadu s větším akcentem na výrobu, ve vánočním pořadu zase na zvykosloví, občůzky a folklorní projevy. Do takto připraveného areálu byl dětský návštěvník bez další instruktáže „vpuštěn“ zcela volně, takže mohl jakoby samostatně objevovat dosud nepoznané reálie a jejich kouzlo. Ve skutečnosti však děti bez potřebného uvedení do problematiky pobíhaly areálem ve snaze co nejrychleji objevit všechny připravené činnosti. U některých se zdržely, jiné zcela pominuly, takže některé expozice byly prázdné, jiné přeplněné, výsledný efekt byl tak značně diskutabilní. Přes toto počáteční tápání si oba pořady našly své stabilní místo. V případě vánočního pořadu dokonce se vzrůstajícím zájmem škol, který si postupně vynutil navýšení počtu nabízených dnů na dva a posléze tři.

Změna v koncepci pořadů nastala v roce 2002, kdy z Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm (dále jen VMP), přišel na post odborného pracovníka Ústavu Mgr. Martin Šimša. Když pak byl pověřen vedením nově vzniklého Útvaru hmotného kulturního dědictví,

mezi jehož činnosti patřila i odborná garance činnosti v Muzeu vesnice, začal v jeho provozu uplatňovat zkušenosti ze svého předchozího působiště. Na stávající programy byl nejprve aplikován systém obvyklý při organizování vánočního pořadu ve VMP, kde se školní skupiny objednávají vždy dopředu, a to na konkrétní čas. Areálem pak procházejí jako skupinky za doprovodu průvodce. Výhodou je plynulý přísun návštěvníků i dostatek času na jednotlivých zastávkách, kde demonstrátoři i děti mají dostatek času na výklad, ukázky činnosti i vlastní zapojení do aktivit. Další novinkou byla změna struktury řemeslného programu, který po odchodu Mgr. Olgy Floriánové v roce 2003, dostal nejen nové jméno – Abeceda řemesel pro školy, ale nově začal být koncipován jako didaktický program zaměřený na seznámení školní mládeže se specifickými způsoby získávání a zpracování různých druhů surovin. Pod vedením nové autorky programu Mgr. Petry Hrbáčové se zde postupně vystřídala celá řada materiálů jako je dřevo, hlína, sláma, kůže, vosk, kov a další.

V následujících letech byla nabídka aktivit pro školní mládež rozšířena o několik dalších pořadů mapujících základní mezníky zemědělského roku v první polovině 20. století. Prvním z nich na zemědělské činnosti zaměřený program Podzim na dědině (2004), jehož autorem byl Mgr. Martin Šimša. S delší prodlevou pak zvykoslovný program Fašanky, fašanky, Velká noc ide... (2010), autorské dvojice Mgr. Martin Šimša a Mgr. Markéta Lukešová, seznamující s obdobím masopustních a velikonočních zvyků. Výčet doplňují programy pro veřejnost. První z nich – Dožínky – věnovaný sklizňovým zvykům připravila v roce 2010 Mgr. Markéta Lukešová, druhý – Fašank – věnovaný masopustním zvykům a tradicím připravili Mgr. Martin Šimša a Mgr. Martin Novotný v roce 2012.

Po počátečním tápání vykristalizovalo v průběhu posledního desetiletí programové schéma didaktických pořadů pro školy do uceleného bloku, který se již nezaměřuje na pouhé oživení muzejních objektů, ale na komplexní prezentaci vybraných momentů hospodářského roku s odpovídajícími druhy polních a domácích prací, tradiční stravou, výročními zvyky, výrobou artefaktů i dětskými hrami. V Muzeu vesnice je tak možné dnes navštívit čtyři programy zaměřené na činnosti v jarním, letním, podzimním a zimním období a jeden na rukodělnou výrobu. Náplň programů realizovaných v roce 2011 je patrná z příložených rešerší.

Radujme se, veselme se....

Termín: prosinec, 4 dny pro školy, 2 dny pro veřejnost

Námět: lidové zvyky a pracovní činnosti od adventu do Tří králů

Cílová skupina: školní mládež prvního a druhého stupně, běžná veřejnost

Autor námětu a scénáře: Markéta Lukešová

Návštěvnost – školní mládež 2 056, veřejnost 2 869

Pořad je zaměřen na prezentaci práce a zvyků v období od počátku adventu až do svátku Tří králů. V jednotlivých objektech byly připraveny interiéry v duchu adventním, vánočním i novoročním. Součástí byla výuka koled, výklad o původu vánočního stromku a proměnách jeho výzdoby, výklad o štedrovečerním koledování, o štěpánských a novoročních zvycích. Řemeslníci předváděli vyřezávání ze dřeva, háčkování ozdob, výrobu ze šústí, tkaní na stavu, zdobení perníků, pečení vánočních oplatek. Návštěvníci měli možnost vyzkoušet některé tradiční činnosti spojené s tímto obdobím (loupání fazole, draní peří, výrobu vánočního cukroví a pečiva, věštění z olova či ořechových skořápek) nebo se setkat s koledníky, mikulášskou obchůzkou, obchůzkou Tří králů a Luckami. Pro děti byla připravena řemeslná tvůrčí dílna s možností výroby drobných upomínkových předmětů s vánoční tematikou a pracovní listy k tématu vánočních zvyků a obyčejů. Součástí programu bylo koledování v podání souboru Děcka ze Skoronic a souboru Zpěvule ze Strážnice.

Fašanky, fašanky, Velká noc ide...

Termín: březen, 3 dny pro školy, 1 den pro veřejnost

Námět: lidové zvyky a činnosti od masopustu po Velikonoční pondělí

Cílová skupina: školní mládež prvního a druhého stupně, běžná veřejnost

Autoři scénáře: Martin Šimša, Markéta Lukešová

Vystupující folklorní soubory: Skakúni z Komně, Veličánek z Velké nad Veličkou, Lipovjan z Lipova.

Návštěvnost – školní mládež 1 534, veřejnost 414

Pořad návštěvníkům přiblížil zvyky a činnosti obvyklé v období od konce masopustu do Velikonoc: fašankový tanec podšable, obchůzku medvědáře s medvědem, velikonoční hrkání, šlaháčku, vynášení smrtky, pečení masopustního pečiva, výklad o tradičních velikonočních pokrmech. Na řemeslném jarmarku byly ukázky zdobení kraslic, pletení velikonočních žil, výroby vrbových píšťalek. V dílnách měly děti možnost si vyrobit drobné předměty. V sobotu byl program pro veřejnost doplněn o řemeslný jarmark, zabíjačku a vystoupení folklorních souborů Javorina ze Strání, Malá Nivnička z Nivnice a souboru Žerotín ze Strážnice.

Abeceda řemesel pro školy

Termín: červen, 2 dny pro školy, 1 den pro veřejnost

Námět: tradiční rukodělná výroba

Cílová skupina: školní mládež prvního a druhého stupně, běžná veřejnost

Autor námětu a scénáře: Eva Rýpalová

Návštěvnost – školní mládež 544, veřejnost 456

Pořad Abeceda řemesel byl zaměřen na zpracování dřeva a textilních materiálů. Návštěvníci viděli ukázky lámání a pročešávání konopí, práci na kolovrátku, tkaní, šití na šlapacím šicím stroji, vyšívání krojů, práci krejčího, praní na starých pračkách, škrobení a žehlení sukni a rukávů, různé druhy žehliček. V rámci ukázek zpracování dřeva byl v provozu horizontální katr, předváděny byly tesařské práce, výroba dlabaných misek, pletení košíků a bednářství. Do programu byly začleněny soutěže, děti obdržely pracovní listy. V sobotu vystoupil dětský národopisný soubor Dúbravěnka z Dubňan, který předvedl řemeslná a pracovní pásma „Metlařské“ a „Lúka“. Naučný pořad byl v pracovní dny určen především pro děti základních škol, v sobotu pro veřejnost.

Dožínky

Termín: červenec, 1 den pro veřejnost

Námět: žňové a sklizňové práce, dožínkový průvod

Cílová skupina: návštěvnická veřejnost

Autoři scénáře: Markéta Lukešová

Vystupující folklorní soubory: Dolněmčan z Dolního Němčí

Návštěvnost – veřejnost 676

V pořadu byly prezentovány ukázky žňových prací: kosení obilí kosou hrabicí a žacíím strojem, mláčení obilí cepy a motorovou mlátičkou. Byla navázána spolupráce se SOŠ Strážnice, jejíž zaměstnanci v areálu předvedli činnost stabilních motorů Lorenz a traktoru Svoboda. Součástí programu byla ochutnávka a výroba tradičních pokrmů (pečení chleba, tvarohových koláčů, ochutnávka kvašáků, vína a kozích sýrů). Děti měly možnost vyrobit si papírové květiny v dílnách a ozdobit jimi připravené dřevěné srpy do dožínkového průvodu. Celý program vyvrcholil průvodem a zvykoslovím s hospodáři. Součástí programu byl jarmark s prodejem drobných výrobků, suvenýrů a také pečiva. Dožínkové zvyky předvedly soubory Hanák z Troubek a členové Národopisné společnosti z Vacenovic.

Podzim na dědině

Termín: září, 2 dny pro školy, 1 den pro veřejnost

Námět: tradiční způsoby hospodaření a podzimní práce na vesnici

Cílová skupina: školní mládež prvního a druhého stupně, návštěvnická veřejnost

Autor námětu a scénáře: Martin Šimša

Návštěvnost – školní mládež 937, veřejnost 466

Program je zaměřený na seznámení školní mládeže s tradičními způsoby hospodaření a života na moravské vesnici první poloviny 20. století. Naší snahou je nejen předvést odpovídající prostředí a techniky práce, které nezdědka předvádí sami pamětníci soukromého hospodaření, ale také umožnit dětem jednotlivé práce osobně vyzkoušet. Statické ukázky jsou střídány pohybovými bloky se soutěžní tematikou, které umožňují odreagování a následnou koncentraci.

Tématem minulého roku bylo pěstování a zpracování ovoce a kukuřice. S ohledem na technické možnosti areálu a personální obsazení se v této souvislosti nabízely následující náměty: tradiční odrůdy ovoce, způsoby jejich pěstování a ochrany, sběr, lisování ovocné šťávy, konzervace v podobě sušení a vaření povidel a s ním spojené vyprávění pověstí a pohádek, historie pěstování kukuřice, v regionu zvaná turecká pšenice nebo též turkyně, příprava klasů k uskladnění, mletí a drcení zrna, využití mouky, využití kukuřičných listenů – šústí, z nichž se vázaly kabely a vyráběly figurky pro děti.

Zvolené náměty byly rozpracovány do podoby tvůrčí dílny členěné na oddíly situované do stavebních objektů a přírodních prostředí, z nichž každý seznamuje s určitou specifickou činností. Záměrně jsou voleny odlišné způsoby prezentace tak, abychom dětského diváka zaujali a prohlídka pro něj byla poutavá. Obecně lze posloupnost prezentace shrnout jako výklad_demonstrace činnosti_zapojení do činnosti. Důraz je přitom kladen na autentičnost a věrohodnost činností, což se prozatím daří především zapojením lokálních autorit, nezdědka narozených ještě v rozmezí let 1930–1940. Současně s nimi se v těchto činnostech a především způsobu prezentace školí i zaměstnanci muzea. Pro dotvoření celkové atmosféry jsou obojí oblečeni do dobových oděvů.

Již zmíněný program **Podzim na dědině** se v minulém roce skládal z šestnácti oddílů, které lze podle převažujícího charakteru činnosti rozdělit takto:

Výklad na téma

- pěstování kukuřice a její využití – odborný pracovník – etnograf,
- tradiční odrůdy ovoce – lokální autorita.

Pracovní činnost pro děti

- příprava kukuřice k uskladnění – lokální autorita,
- drcení zrna na ručním mlýnu – pracovník konzervační dílny,
- ruční sklizeň brambor – pracovnice zahradnictví,

- vyorávání brambor koňským potahem – lokální autorita,
- lisování ovocné šťávy – pracovník zahradnictví,
- vaření povidel – odborný pracovník – etnograf.

Pohybová aktivita

- hry a říkadla dětí při pasení dobytka – stálá průvodkyně v MVJVM,
- na jablka do panské zahrady (hra na četníky a zloděje) – dokumentátor.

Ochutnávka

- pečivo z kukuřičné mouky – odborná pracovnice – etnografka,
- vařené brambory – programový pracovník,
- pokrmy z bramborového těsta – lokální autorita,
- jablečný mošt – pracovník zahradnictví.

Rukodělná aktivita

- výroba figurek z kukuřičného šustí – lokální autorita.

Prezentace folklorních žánrů

- vyprávění – O pokladech, O hastrmanovi – odborný pracovník – etnograf.

Pro dosažení lepší zpětné vazby prezentovaných témat je ke každému programu vydán krátký text, který je s předstihem rozeslán do škol, takže učitel a žáci se mohou na program předem připravit. Z programu si též odnášejí pracovní listy, na nichž si s odstupem času mohou ověřit fixaci získaných znalostí.

Nabídka programů pro školy byla zpočátku směřována bez rozdílu na žáky I. a II. stupně základních škol, zahrnujících jak mladší děti 7–11 let, tak starší děti 12–16 let. V průběhu doby se však ukázalo, že struktura programu je vhodná spíše pro skupinu mladších dětí, které se do něj dokážou aktivně zapojit. Starší děti a mládež si oproti tomu zachovávají odstup, mají tendenci ke konfrontaci s demonstrátory a celkově program spíše ruší. Novinkou pro nás byl nebývalý zájem mateřských škol, což si v posledních letech vyžádalo vyčlenění a přizpůsobení programu v jednom dni právě pro tyto návštěvníky.

Zpracovaná programová nabídka je v předstihu zasílána školám, které mají možnost se na konkrétní program objednat a rezervovat si návštěvnícky čas. Odstup časů je 20 minut, velikost skupin je cca 20 dětí, délka prohlídky cca 2 hodiny. Tím je zajištěno plynulé rozvržení prohlídek po celý den zhruba od 8:00 do 15:00 hod. a současně nerušená a plynulá prohlídka.

Základně byly všechny pořady plánovány jako dvoudenní pro školy a jednodenní pro veřejnost. Rozdílný zájem ze strany škol a veřejnosti si v průběhu doby vyžádal různé změny.

Asi největší zájem je o vánoční pořad, který trvá dva dny pro veřejnost, pro školy pak byl postupně prodloužen na tři a posléze na čtyři dny a přesto není zájem zcela pokryt. Zájem je též o velikonoční program, který bylo nutné pro zájem škol prodloužit na tři dny. Podzim si stabilně drží dva dny pro školy a den pro veřejnost. Menší zájem škol vykazuje program věnovaný tradičním řemeslům.

Dětská prohlídka

Idea speciální prohlídky věnované návštěvníkům z prvního stupně základních škol, kteří v měsících květnu a červnu přijíždějí do Muzea vesnice na školní výlety, vznikla v roce 2006. Přípravy scénáře prohlídky se ujala studentka etnografie Klára Brožovičová a vedoucí průvodcovské služby Eva Rýpalová. Společně vytvořily prohlídku, která plní nejen funkci oddychovou, ale též výchovnou, jako aktivní doplněk učiva vlastivědy a přírodovědy. Děti se zábavnou formou zapojují do aktivit běžných v době dětství jejich prarodičů. Přemýšlí, jak děti dříve bydlely, jaké byly jejich povinnosti, s čím si hrály atd. Prohlídka vyvolala velký zájem a sklidila úspěch nejen u dětí, ale i pedagogů. Již v prvním roce existence se v měsících květnu a červnu uskutečnilo 21 takových dětských prohlídek.

Schéma dětské prohlídky

Úvod – vstup do muzea

- rozdělení dětí na skupiny /sourozenci rodiny Mikulinců a Hodulíků/,
- přiblížit život jejich vrstevníků v minulosti,
- zadání úkolů, které měly děti dříve – objektové učení /děti dostanou na starost „mladšího sourozence na hlídání“ – panenku, kterou musí během celé prohlídky opatrovat/, dále pak vozíček – mohou se svézt navzájem.

B6 – objekt usedlosti z moravských Kopanic

- průvodce formou otázek a odpovědí objasňuje témata reflektující způsob života dětí v minulosti. Témata: kde spaly; jaká byla osobní hygiena; co během dne jedly; jaké vykonávaly práce; využití slovesnosti – hádanky.

B9 – objekt chalupy z moravských Kopanic

- ověření zkušeností získaných v předchozím objektu. Děti se snaží logicky zjistit, kde jsou v objektu umístěny předměty každodenní potřeby, jako je oděv, jídlo, nádobí atp. Společně logickým způsobem sestavit postup pečení chleba.

Náves Areálu staveb z luhačovického Zálesí

- herní příležitosti dětí při každodenní práci – pasení dobytka. Soutěživé hry, rozpočítávadla, halekačky. Děti, rozdělené do skupin podle rodin Mikulinců a Hodulíků, navzájem soutěží.

C14 – včelín usedlosti z Podhradí

- výklad o včelách, jejich významu a produktech, prohlídka včelínu a úlů.

C6 – objekt usedlosti z Provodova

- zaměření na zemědělské nářadí a nástroje, druhy obilí a jejich použití. Průvodce se formou otázek a odpovědí společně s dětmi pokouší určit různé druhy zemědělského nářadí. Další výklad směřuje k využití slámy v hospodářství i domácnosti a práci dětí.

B11 – objekt stodoly – tvůrčí dílna

- aktivity zaměřené na shrnutí a zopakování znalostí získaných během prohlídky.

Dětská muzejní expozice

- poznávání předmětů prostřednictvím neúplných vjemů – poslepu hmatem rukou, poslepu hmatem nohou.

- poznávání vztahů mezi předměty z minulosti a současnosti – skříň se šuplíky a v nich předměty, k nimž děti hledají ekvivalenty ze současnosti, například kožené opánky – krbce /dnes plátěné tenisky/.

- poznávání funkcí dříve užívaných předmětů – bezedná truhla /průvodce vytáhne z truhly předměty, děti hádají k čemu sloužily/.

- pohybové aktivity – tradiční hry našich předků, osvěžení her, které se děti naučily v rámci prohlídky.

Využití zkušeností z programů pro školy v běžných prohlídkách

Dlouhodobá práce na dětských didaktických programech se s odstupem času projevila i v aktivizaci potenciálu oživovacích aktivit v Muzeu vesnice v rámci běžných prohlídek. Od roku 2008 se v hlavní návštěvnické sezóně (měsíce červenec, srpen) započalo s tzv. individuálními prohlídkami, při nichž návštěvník prochází areálem podle individuálního plánu bez doprovodu průvodce. Pro většinu evropských muzeí v přírodě zcela běžný systém prohlídky se dlouho nemohl prosadit a jeho uvedení do praxe znamenalo změnit a rozšířit nabídku expozic pro takovéto návštěvníky. Dosavadní prohlídka zaměřená především na stavební vývoj vesnice, způsob života a bydlení byla přetvořena s výrazným akcentem na sociální kulturu tradiční vesnice, s tímto ohledem byly přetvořeny, doplněny a rozšířeny stávající expozice, také aby mohly být vytvořeny dva odlišné tematické okruhy – Život lidský a Práce člověka.

První z okruhů *Život lidský* je věnován třem významným mezníkům v životě člověka – narození, sňatku a smrti. V těchto chvílích je totiž každý jedinec ve středu pozornosti komunity, která koná nejrůznější zdravotní, náboženské, právní, ale i magické úkony, aby ho ochránila a zakotvila v jeho nově získaném sociálním statusu. Expozice věnovaná *Narození* je koncipována jako návštěva v domácnosti ženy po porodu tzv. šestinedělky, k níž přišla na návštěvu žena z rodiny. Nechybí ochranné prvky, jako je koutní plachta oddělující lože matky a šátkem zastřené okno, v místnosti je prostřený stůl s dárky od příbuzných a kolébka s novorozencem. Výklad je zaměřen na praktické i magické prvky porodu, první koupele dítěte, ochrany matky v šestinedělí a její úvod v kostele.

Expozice věnovaná *Sňatku* je představena v domě, kde se právě scházejí svatebčané. Je zde figurína ženicha a nevěsty v obřadních krojích, nechybí výbava nevěsty úhledně srovnaná v truhle, na stole je svatební strom. Výklad se zaměřuje na informace o výběru partnera, dohodnutí sňatku a jeho průběhu.

Poslední část věnovaná *Smrti* zachycuje situaci, kdy mrtvý hospodář leží na slámě na podlaze místnosti a žena se modlí za jeho spásu. Výklad je zaměřen na seznámení s fenoménem smrti v tradiční kultuře, počínaje jejími různými předzvěstmi, přes náboženské a magické úkony ulehčující odchod z tohoto světa až po oplakávání mrtvého. V době přípravy expozice vystávala řada otázek, jak celou scénu pojmout, aby vzbuzovala respekt, nikoli však hrůzu. Otázkou byly i reakce současných návštěvníků na okamžiky, které jsou dnes odsunuty do prostředí nemocnice či domova pro seniory. Reakce návštěvníků byly však zcela opačné. Výklad a celá scéna vyvolávala řadu otázek směřovaných od dětí k dospělým a prarodičům, kteří vzpomínali na vlastní dávno zapomenuté zážitky. Celá situace tak v rámci rodiny

vybízela ke zvýšené komunikaci o tomto tématu, k čemuž by při jiné příležitosti možná ani nedošlo.

Okruh věnovaný *Práci člověka* v sobě spojil několik starších expozic věnovaných činnostem hospodyně v domácnosti, jako je praní a příprava pokrmů. Dále expozici věnovanou podomácké výrobě, kovářství a především tkalcovství s praktickou ukázkou práce na tkalcovském stavu.

Oba okruhy bylo možné navštívit jak s průvodcem, tak v rámci individuální prohlídky, protože ve všech zmíněných expozicích byli školení průvodci. Mimo to byli ve vybraných objektech po celou sezónu místní výrobci demonstrující svou činností charakteristické činnosti regionu – hrnčířství, řezbářství, drátenictví, tkalcovství a vinařství. Z nabízeného výčtu možností měl návštěvník ihned na počátku možnost zvolit si svůj individuální plán:

Prohlídka s průvodcem po okruhu Život člověka (každou lichou hodinu),

Prohlídka s průvodcem po okruhu Práce člověka (každou sudou hodinu),

Individuální prohlídka kombinující různé prvky z obou okruhů, výrobní objekty a ochutnávky.

Závěr

Přestože dětské edukační programy organizované v Muzeu vesnice jihovýchodní Moravy nemají ve srovnání s podobnými aktivitami v ostatních evropských muzeích nijak dlouhou historii, podařilo se jejich prostřednictvím celý areál aktivizovat. Po patnácti letech činnosti se tak můžeme vykázat uceleným blokem programů pro školy, školní výlety i rodiny s dětmi. Získávání nových návštěvníků se projevilo celkovým nárůstem návštěvnosti. Mezi lety 2000 – 2010 vzrostl počet návštěvníků dvojnásobně, takže se nyní pohybuje okolo 40.000 osob za sezonu, která trvá od května do října. Současně se postupně blížíme situaci, kdy první školáci, na něž jsme se před řadou let zaměřili, se nám začínají vracet jako noví návštěvníci a budoucí rodiče dětí, kterým budou zajisté chtít naše muzeum představit. Vzpomínky, které se na něj váží, tak zajisté mohou být spojené díky edukačním programům s řadou příjemných zážitků a zábavných činností, které spojují poučení a radost ze hry.

V dětských didaktických prohlídkách totiž dochází k uplatnění tzv. objektového učení a k přímému kontaktu s exponátem, což napomáhá lepšímu zapamatování a pochopení problematiky. Spojení prostředí a výukového programu s praktickými činnostmi je vhodným doplňkem školních osnov a vede k pochopení širších kulturních a historických souvislostí.

Tento přístup umožňuje prostor pro mezioborové aspekty (historie, etnologie, muzikologie, ekologie, psychologie, všeobecné znalosti aj.). Při využití místa pro tvořivou dílnu i v dílčích programech lze praktikovat učení experimentem, kdy si děti mohou vyzkoušet vyrobit jednoduchý výrobek či provést nenáročný pracovní úkon. Jak již bylo naznačeno, důraz je kladen především na hru, využití motivace, radosti, zvědavosti i momentu překvapení. Tento přístup je vhodný zejména z hlediska otevřenosti a bezprostředního chování dětí, čímž je podpořena komunikativnost obou stran, muzea i návštěvníka. Mladému návštěvníku se tak nabízí nový pohled porozumění a zařazení sama sebe v současném světě, možnost srovnání proměn ve společnosti v historii a další poznatky rozšiřující jeho povědomí o společnosti, ve které vyrůstá. Samozřejmostí je nabídnout objektivní pohled na problematiku se subjektivním přístupem. Pro jednotlivce tyto informace mohou znamenat přínos i v jeho vlastním praktickém životě.

Vydáno za finanční podpory Ministerstva kultury ČR

